

VAASAN YLIOPISTO
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN YKSIKKÖ

Leevi Uusikorpi

**TILINTARKASTUSPALKKION VAIKUTUS TILINTARKASTAJAN
TOIMIKAUDEN PITUUTEEN**

Laskentatoimen ja tilintarkas-
tuksen pro gradu -tutkielma

Laskentatoimen ja tilintarkastuksen
maisteriohjelma

VAASA 2018

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TAULUKKOLUETTELO	5
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimuksen tausta, tutkimusongelma ja tavoitteet	9
1.2. Tutkimuksen rakenne	11
2. TILINTARKASTUSPALKKION MÄÄRÄYTYMINEN	13
2.1. Tilintarkastuspalkkioihin vaikuttava sääntely	13
2.2. Tilintarkastuspalkkion suuruuteen vaikuttavat tekijät	14
2.3. Low balling -ilmiö tilintarkastuspalkkioissa	17
2.4. Tilintarkastuspalkkio tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä	19
2.5. Opinion shopping tilintarkastuksessa	20
2.6. Yhteenveto tilintarkastuspalkkioista	21
3. TILINTARKASTAJAN VAIHDOKSET JA ASIAKKAIDEN VALINTA	24
3.1. Asiakkaiden valintakriteerit	24
3.2. Tilintarkastajan eroaminen toimeksiannosta	26
3.3. Yrityksen päätös vaihtaa tilintarkastajaansa	28
3.4. Tilintarkastajan vaihtamisesta aiheutuvat kustannukset	29
3.5. Yhteenveto tilintarkastajan vaihtamistilanteista	30
4. TOIMIKAUDEN PITUUDEN VAIKUTUKSET TILINTARKASTUK- SEEN	32
4.1. Lakisääteinen rotaatio	32
4.2. Toimikauden pituuden vaikutukset tilintarkastuksen laatuun	34

4.2.1. Tilintarkastusyhteisön toimikauden pituus	34
4.2.2. Päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituus	36
4.3. Tilintarkastuspalkkion vaikutukset toimikauden pituuteen	38
4.4. Yhteenveto toimikauden pituuden tutkimuksista ja hypoteesit	40
5. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	42
5.1. Tutkimusaineisto	42
5.2. Tutkimusmenetelmät	44
5.3. Tutkimuksen muuttujat ja regressiomallit	46
6. TUTKIMUSTULOKSET	50
6.1. Aineiston keskeiset tunnusluvut	50
6.2. Regressiomallien tulokset	52
6.3. Lisätutkimus tilintarkastuspalkkion korotuksien vaikutuksista	56
6.4. Tutkimustuloksien yhteenveto ja analysointi	58
7. YHTEENVETO	62
LÄHDELUETTELO	66
LIITTEET	71
Liite 1. Lineaarisen regressiomallin residuaalien jakauma.	71
Liite 2. Suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden jakauma.	71
Liite 3. Pearsonin korrelaatiokertoimet lineaarisen regressiomallin muuttujille.	72
Liite 4. Pearsonin korrelaatiokertoimet logistisen regressiomallin muuttujille.	73

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Tilintarkastajien vaihtumisien jakautuminen aineistossa	51
Taulukko 2. Muuttujien tunnusluvut	51
Taulukko 3. Lineaarinen regressiomalli tilintarkastuspalkkion muodostumisesta	53
Taulukko 4. Logistinen regressioanalyysi toimikauden pituuteen tutkimisessä	55
Taulukko 5. Positiiviset suhteelliset palkkiot	57
Taulukko 6. Negatiiviset suhteelliset palkkiot	58

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Leevi Uusikorpi
Tutkielman nimi:	Tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan toimikauden pituuteen
Ohjaaja:	Tuukka Järvinen
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Oppiaine:	Laskentatoimi ja rahoitus
Koulutusohjelma:	Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma
Aloitusvuosi:	2014
Valmistumisvuosi:	2018

Sivumäärä: 73

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa selvitetään, voidaanko tilintarkastajan toimeksiannon pituutta selittää suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden avulla. Samalla havainnoidaan myös muita toimeksiannon pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Toimeksiantojen pituus ja siihen kytkeytyvä lakisääteinen rotaatio ovat herättäneet keskustelua tilintarkastusalalla viime aikoina. Rotaation tavoitteena on ylläpitää tarkastuksen laatua ja varmistaa riippumattomuuden toteutuminen. Tutkimustuloksista voidaan nähdä, millaiset asiat vaikuttavat toimeksiantojen pituuksiin suomalaisissa pörssi-yhtiöissä, ja onko suhteellinen tilintarkastuspalkkio merkittävä tekijä toimeksiannon jatkuvuuden kannalta.

Tilintarkastuspalkkion määräytymistä ja sen vaikutuksia tilintarkastustyöhön on tutkittu laajasti erilaisilla aineistoilla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on saatu viitteitä myös tilintarkastuspalkkion vaikutuksista toimeksiantojen pituuksiin. Tutkielman pohjana on Faragin ja Eliaksen (2011) yhdysvaltalaisella aineistolla toteuttama tutkimus, jossa havaittiin alhaisempien tilintarkastuspalkkioiden vaikuttavan pidentävästi toimeksiantojen pituuksiin. Tämän tutkielman tarkasteltavana yritysjoukkona ovat suomalaiset pörssilistatut yhtiöt. Tutkimusmenetelminä käytetään lineaarista sekä logistista regressioanalyysiä. Aineisto koostuu yhtiöiden tilintarkastus- ja tilinpäätöstiedoista vuosilta 2010–2016.

Aikaisempien tutkimustulosten perusteella odotettiin, että suhteellisesti alhaisemmat tilintarkastuspalkkiot vaikuttaisivat pidentävästi tilintarkastajien toimikauden pituuteen. Tilintarkastuspalkkioiden havaittiin muodostuvan suomalaisten pörssi-yhtiöiden keskuudessa pääosin samojen tekijöiden kautta kuin muissakin ympäristöissä tehdyissä tutkimuksissa. Tulosten perusteella ei löydetty tilastollisesti merkittävää yhteyttä suhteellisen tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan toimikauden pituuden väliltä. Tämän tutkielman tulosten perusteella suomalaisissa pörssi-yhtiöissä tilintarkastajien toimikausien pituudet perustuvat muihin tekijöihin, kuin tilintarkastuspalkkion suuruuteen.

AVAINSANAT: tilintarkastus, tilintarkastuspalkkio, toimikauden pituus, rotaatio

1. JOHDANTO

Tilintarkastajien toimikausien pituudet ja rotaatiovaatimukset ovat olleet viime vuosina tärkeitä aiheita tilintarkastusalalla. Tämä koskee myös tilintarkastajia Suomessa. Tilintarkastusyhteisöjen rotaatiovaatimusten kiristyminen lyhentää toimikausien pituuksia ja johtaa tilintarkastustoimeksiantojen kilpailutuksien lisääntymiseen. Suomalaiset PIE-yhteisöt joutuvat uuden lainsäädännön myötä kierrättämään useammin tilintarkastuksesta vastaavaa yhteisöä (Torniainen 2016). Syynä tähän ovat olleet EU-lainsäädännöstä implementoidut, 2016 tilintarkastuslakiin tulleet muutokset rotaatiovaatimuksiin liittyen (Tilintarkastuslaki 2016/622: 1§). Toimeksiantojen pituuden rajoittamisen tärkeimpiä tavoitteita ovat tilintarkastajan riippumattomuuden säilyttäminen ja tilintarkastuksen laadun takaaminen. Aihetta on tutkittu erilaisilla tutkimusasetelmilla eri ympäristöissä, mutta tulokset rotaation tarpeellisuudesta ovat olleet vaihtelevia. Osassa tutkimuksista on nähty rotaatiosta saatavat hyödyt esimerkiksi ammatillisen skeptisyyden lisääntymisen kautta. Toisaalta on myös havaittu tarkastuksen laadun paranevan toimeksiannon edessä, kun tilintarkastajan ymmärrys asiakkaan liiketoiminnasta on lisääntynyt.

Lakisäateisen rotaation määräämät toimikaudet ovat Suomessa verrattain pitkiä. Yritykset vaihtavat tilintarkastajiaan myös muista syistä, ennen pakollista rotaatiota. Tässä tutkimuksessa selvitetään toimeksiantojen pituuksiin vaikuttavia tekijöitä, joista erityisen huomion kohteena on asiakkaan maksama tilintarkastuspalkkio. Tilintarkastuspalkkion vaikutusta toimikauden pituuteen on tutkittu aikaisemmin kansainvälisissä tutkimuksissa. Tutkimuksissa on saatu merkitseviä tuloksia suhteellisen tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden väliltä. Suhteellisesti alhaisempia palkkioita maksavien yritysten on huomattu jatkavan saman tilintarkastajan kanssa pidempään. Aihetta on tutkittu niukasti eurooppalaisilla tai suomalaisilla aineistoilla. Tutkimuksessa pyritään selvittämään toimeksiantojen pituuksien muodostumista suomalaisessa tilintarkastusympäristössä.

1.1. Tutkimuksen tausta, tutkimusongelma ja tavoitteet

Tilintarkastusyhteisöjen toiminta on lähtökohdiltaan kuin minkä tahansa muunkin yrityksen toiminta. Tavoitteena on myydä tuotteita tai palveluita, ja harjoittaa kannattavaa liiketoimintaa. Tulovirta lakisäateisestä tilintarkastuksesta muodostuu asiakkaan maksamista tilintarkastuspalkkioista. Tilintarkastuspalkkion suuruus määräytyy tilintarkastus-

markkinoilla suhteellisen vapaasti. Tilintarkastuspalkkion tulisi määräytyä niin, että tilintarkastuksen peruseriaatteet, riippumattomuus, objektiivisuus ja ammatillinen skeptisyys eivät saisi häiriintyä (Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141: 3:8§; Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010). Tilintarkastuslaki ja tilintarkastusalan ammatilliset standardit ohjaavat siis tilintarkastuspalkkioiden muodostumista. Ammatilliset standardit ohjeistavat työn laadussa, vaatimuksissa ja laajuudessa. Standardit muodostavat puitteet tilintarkastuksen tekemiselle ja samalla myös hinnoittelulle. Tilintarkastuspalkkion muodostumiseen vaikuttaviin tekijöihin perehdytään tarkemmin luvussa kaksi.

Tilintarkastuspalkkion suuruus ei ole varsinkaan tilintarkastajille tärkein toimeksiantojen hyväksymisperuste. Tilintarkastajat arvioivat hyväksymisvaiheessa ensisijaisesti asiakkaasta aiheutuvaa riskiä (Johnstone 2000; Johnstone & Bedard 2004). Asiakkaasta aiheutuvan riskin ollessa hyväksyttävällä tasolla voidaan suunnitella toimeksiannon hyväksymistä. Tämän jälkeen toimeksiannolle määritellään sopiva tilintarkastuspalkkio, joka tyydyttää molempia osapuolia. Asiakkaan näkökulmasta tilintarkastuspalkkion on havaittu olevan yksi tärkeimmistä tilintarkastajan valintakriteereistä (Beattie & Fearnley 1995; Ettredge ym. 2007). Tämä oli havaittu erityisesti kooltaan pienempien asiakkaiden joukossa. Monet yritykset mieltävät lakisääteisen tilintarkastuksen välttämättömäksi kulueraiksi, joka ei itsessään tuota yritykselle lisäarvoa. Tällöin palkkion suhteellinen suuruus voidaan kokea tärkeäksi tekijäksi tilintarkastajan valinnassa.

Tutkielman esikuva-artikkelina toimii Faragin ja Eliaksen (2011) ”Relative audit fees and client loyalty in the audit market”. Tutkimuksessa selvitettiin, onko tilintarkastuspalkkion ja asiakkaan lojaaliuden välillä yhteyttä. Lojaaliutta mitattiin asiakkaan ja tilintarkastajan välisen toimikauden pituudella. Lojaalius -termin käyttäminen ei vastaa tutkittua aihetta parhaalla mahdollisella tavalla, sillä tutkimuksessa ei eritelty kumman osapuolen aloitteesta tilintarkastajan vaihtuminen tapahtui. Tässä tutkimuksessa käytetään yleisemmän tason termiä toimikauden pituus. Farag ja Elias (2011) selvittivät vaikuttaako tilintarkastuspalkkion suhteellinen suuruus toimeksiannon pituuteen. Esikuvatutkimuksen aineistona olivat yhdysvaltalaiset pörssiyritykset. Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007) tutkivat vastaavaa aihetta aineistolla, jossa oli mukana myös eurooppalaisia, mutta ei suomalaisia yrityksiä. Näiden lisäksi on toteutettu myös muita aiheeseen liittyviä tutkimuksia, joita käsitellään tarkemmin luvussa neljä. Vastaavaa tutkimusta ei ole tietääkseni aikaisemmin tehty suomalaisella aineistolla, joten suoraa vertailukohtaa ei ole. Tämä toimii yhtenä tärkeänä perusteena tutkimuksen toteuttamiselle.

Tässä tutkielmassa selvitetään, miten tilintarkastajan ja yrityksen väliset intressit tilintarkastustoimeksiannon suhteen kohtaavat, ja voidaanko toimeksiannon pituutta selittää suhteellisen tilintarkastuspalkkion avulla. Aihetta tutkitaan muodostamalla tutkittavalle yritysjoukolla suhteelliset tilintarkastuspalkkiot. Suhteellinen tilintarkastuspalkkio muodostuu lineaarisen regressioanalyysin residuaalin perusteella. Selittymättä jäänyt osa tilintarkastuspalkkiosta on se, jota ei voida normaalien tilintarkastuspalkkioon vaikuttavien muuttujien avulla hallita. Suhteellisia palkkioita verrataan yrityksiensä toimeksiantojen pituuksiin logistisella regressioanalyysillä, josta havainnoidaan riippuvuussuhteet muuttujien välillä.

Aihe on tilintarkastajien kannalta mielenkiintoinen, sillä saaduista tuloksista voidaan saada uusia näkökulmia toimeksiantojen hinnoittelussa. Tilintarkastajat arvioivat toimeksiantojensa kannattavuutta määriteltessään tilintarkastuspalkkioita. Tilintarkastajat pyrkivät asettamaan palkkion, joka olisi yhteisölle kannattava ja samalla takaisi myös toimeksiannon jatkuvuuden. Suomessa yritykset voivat yhtiökokouksensa päätöksellä vaihtaa tilintarkastajaansa vuosittain, joten toimeksiannon jatkuvuutta arvioidaan toistuvasti myös asiakkaan puolelta. Asiakaslähtöinen ajattelu voisi antaa uusia ideoita tilintarkastuspalkkioiden määrittelyssä. Toimeksiantojen jatkuvuus on tilintarkastajille tärkeää, sillä se lisää tulovirran jatkuvuutta ja ennustettavuutta. Alempien tilintarkastuspalkkioiden vaikuttaessa toimikausien pituuteen tilintarkastajat voisivat muuttaa hinnoitteluaan. Tutkimus voi antaa myös viitteitä, miten tilintarkastuspalkkiota kannattaisi kehittää asiakassuhteen aikana. Samalla tulisi miettiä myös tarkastustyön laadun kehitystä. Toimikausien pidentyessä tulisi kiinnittää huomiota erityisesti tarkastuksen laadun ja tilintarkastajan riippumattomuuden säilymiseen.

1.2. Rakenne

Tämä tutkielma koostuu teoria -ja empiriaosista. Teoriaosuus on laadittu aikaisempien tutkimusten, kirjallisuuden ja lainsäädännön pohjalta. Teoriaosuus etenee yleisemmän tason havainnoista yksityiskohtaisempiin. Aihetta pyritään käsittelemään monesta eri näkökulmasta, jotta erilaiset asiayhteydet ja riippuvuussuhteet selkenisivät. Teoriaosuuden päälukujen lopussa tehdään lyhyet yhteenvedot käsitellyistä tutkimuksista ja poimitaan empiirisen tutkimuksen kannalta merkittävimmät havainnot. Teoriaosuus luo taustan empiiriselle tutkimukselle.

Tutkielma rakentuu seitsemän pääluvun ympärille seuraavasti. Johdannon jälkeisessä toisessa luvussa kerrotaan tilintarkastuspalkkioiden määräytymisestä, niihin liittyvästä sääntelystä ja tilintarkastajien käyttämistä hinnoittelustrategioista. Luvussa painotetaan toimeksiannon pituuden kannalta merkittäviä aiheita, kuten palkkion suuruutta toimeksiannon eri vaiheissa ja tilintarkastajan vaihdoksien ympärillä. Kolmannessa luvussa käsitellään tilintarkastajan vaihtumisia ja tilintarkastajien tekemiä asiakkaiden valitsemispäätöksiä. Tilintarkastajan vaihtumista tarkastellaan sekä tilintarkastajan että yrityksen kannalta. Luvussa pyritään erityisesti selvittämään, mitkä muut tekijät kuin tilintarkastuspalkkio, ovat selittäviä tekijöitä tilintarkastajan vaihdoksissa ja uuden tilintarkastajan valinnassa. Neljännessä luvussa tarkastellaan toimikauden pituutta. Selvitetään, miten tilintarkastuksen laatu kehittyy toimeksiannon edetessä ja millaisia tutkimuksia on laadittu tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden välillä. Luvun lopussa esitetään hypoteesit, joita tutkitaan tutkielman empiirisessä osassa.

Viides luku keskittyy empiirisen tutkimuksen toteuttamiseen. Luvussa määritellään tutkimusaineisto, käydään läpi käytettävät tutkimusmenetelmät ja esitellään tutkimuksen muuttujat ja käytettävät regressiomallit. Kuudes luku avaa tutkimuksen aineiston jakaumia ja etenee niiden myötä regressioanalyysien tuloksiin. Taulukoiden ja liitteiden avulla havainnollistetaan regressioanalyyseista saatuja tuloksia. Tuloksista poimitaan merkittävimmät havainnot ja niiden perusteella tehdään johtopäätökset hypoteesien suhteen. Luvussa pohditaan myös tuloksien merkittävyyttä ja käytettyjen menetelmien soveltuvuutta tutkimuksen tarkoituksiin. Seitsemännessä luvussa tehdään yhteenveto koko tutkielmasta. Luvussa kerätään yhteen keskeiset havainnot niin teoria kuin empiriaosuuksista, ja pohditaan saatujen tutkimustuloksien merkittävyyttä laajemmin tilintarkastusalalla. Lisäksi tarkastellaan tutkimusta rajoittaneita tekijöitä, mahdollisia kehityskohtia ja jatkotutkimuksien mahdollisuuksia.

2. TILINTARKASTUSPALKKION MÄÄRÄYTYMINEN

Tilintarkastuspalkkio on tämän tutkimuksen keskeinen elementti. Toisen luvun tarkoituksena on löytää teoreettinen tausta, kuinka tilintarkastuspalkkiot muodostuvat. Luvun alussa perehdytään tilintarkastuspalkkioiden muodostumiseen sekä siihen vaikuttavaan sääntelyyn ja ohjeistuksiin. Tutkimustuloksien kautta perehdytään tarkemmin tilintarkastuspalkkion suuruuteen vaikuttaviin tekijöihin, joita hyödynnetään tutkimuksen empiirisessä osassa. Luvussa selvitetään myös tilintarkastuspalkkion muodostumista toimeksiannon eri vaiheissa ja tilintarkastajan vaihdoksien yhteydessä. Lisäksi selvitetään, millaisia hinnoittelustrategioita tilintarkastajat käyttävät asiakkaiden hankinnassa. Tutkimustuloksien perusteella pyritään löytämään keskeisimmät havainnot tilintarkastuspalkkion vaikutuksista asiakkaan ja tilintarkastajan välisessä suhteessa.

2.1. Tilintarkastuspalkkioihin liittyvä sääntely

Suomessa tilintarkastuslaki ohjaa tilintarkastajien toimintaa. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuspalkkion tulee määräytyä niin, että tilintarkastajan riippumattomuus ei vaaranna palkkion vuoksi (Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141: 3:8§). Uudessa tilintarkastuslaissa säädetään myös tilintarkastajan tarjoamista muista palveluista. Lisäpalveluiden tarjontaa on rajoitettu, jotta tilintarkastaja voi suorittaa työnsä riippumattomuutta ja ammattieettisiä periaatteita noudattaen. Lisäpalveluiden tarjoamista koskevat pykälät ovat implementoitu tilintarkastuslakiin Euroopan Unionin tilintarkastusasetuksesta, jossa esitetään tarkemmat rajoitukset lisäpalveluiden tarjonnasta ja niiden rahallisista enimmäismääristä (Tilintarkastuslaki 12.8.2016/622: 5:3–4§). Lainsäädäntö antaa tilintarkastuspalkkioiden määrittelyssä tilintarkastajille jonkin verran harkintaa ja liikkumavaraa.

Kansainvälinen tilintarkastajaliitto IFAC (The International Federation of Accountants) ohjeistaa eettisissä ohjeissaan tilintarkastuspalkkion määräytymisestä. Tilintarkastuspalkkion suuruutta ei ole aina tarpeen määritellä ennakkoon, vaan tilintarkastaja saa sopia palkkioista jokaisessa toimeksiannossa oman harkintansa mukaan. Tilintarkastajat voivat hinnoitella toimeksiantojaan eri tavoilla ja eri perusteilla, joten suurikin vaihtelu palkkioissa samankaltaisissa toimeksiannoissa on mahdollista. Alhaisempi suhteellinen palkkio ei välttämättä indikoi huonommin suoritetusta tarkastustyöstä, sillä palkkion muodostumisessa vaikuttaa monen tekijän yhteisvaikutus. Tilintarkastuspalkkioiden tason ei tulisi kuitenkaan vaikuttaa tilintarkastustyön laatuun. Tilintarkastajan tulisi asettaa palkkionsa

sellaiselle tasolle, että hän voi suorittaa tarkastustyön teknisten vaatimusten ja ammatillisten standardien mukaisesti. Palkkioiden ollessa liian alhaisia, voi syntyä oman intressin uhka. Tilintarkastuspalkkion suuruus voi tällöin johtaa huonompaan työn laatuun, joka vaarantaa ammatillisen pätevyyden ja huolellisuuden toteutumisen tarkastustyössä. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 36–37.)

IFAC:n eettisissä ohjeissa eritellään tilintarkastuspalkkioista mahdollisesti aiheutuvia tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavia tilanteita. Riippumattomuus voi vaarantua, jos merkittävä osa tilintarkastusyhteisön tai tilintarkastajan saamista palkkioista tulee samalta asiakkaalta. Tällöin voi syntyä oman intressin -tai painostuksen uhka, yhteisön tai päävastuullisen tilintarkastajan ollessa vahvasti riippuvainen yhdeltä asiakkaalta saaduista tulovirroista. Riippumattomuuden vaarantuminen voi vaikuttaa tarkastustyön laatuun ja annettuihin lausuntoihin, joten tällaisia tilanteita tulisi pyrkiä välttämään. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen (PIE) kohdalla on annettu erityinen ohjeistus tilintarkastuspalkkioista. Asiakkaalta saatavien palkkioiden ylittäessä kahtena peräkkäisenä vuotena 15% koko tilintarkastusyhteisön saamista palkkioista, tulee yhteisön keskustella asiakkaan hallintoelimien kanssa riippumattomuuden säilymisestä ja sen takaamiseksi tehtävistä toimenpiteistä. Ehdolliset tilintarkastuspalkkiot, jotka määräytyvät asiakkaan liiketoiminnan tuloksen tai tilintarkastuslausunnon perusteella aiheuttavat vahvan oman intressin uhan ja riippumattomuuden vaarantumisen. Tällaiset palkkioratkaisut eivät ole sallittuja. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 90–93.)

2.2. Tilintarkastuspalkkioiden suuruuteen vaikuttavat tekijät

Simunic (1980) loi mallin tilintarkastuspalkkioiden määräytymisestä. Tätä mallia on käytetty pohjana useissa tilintarkastuspalkkioita käsitelleissä tutkimuksissa. Hänen mallissaan tilintarkastuspalkkio muodostui tarkastuksessa tarvittavan materiaalin määrästä, tarkastettavan yrityksen sisäisten kontrollien toimivuudesta ja tilintarkastuksen yksikkökustannuksesta. Yksinkertaistettuna tilintarkastuspalkkio muodostui tilintarkastukseen käytävästä työmäärästä ja työlle määritetystä yksikkökustannuksesta. (Simunic 1980: 163–166.) Simunicin tutkimusta ei ole syytä tutkia tarkemmin tässä yhteydessä, mutta siinä olevat havainnot antavat yleiskuvan tilintarkastuspalkkion muodostumisesta. Tutkimusta on käytetty lähteenä suuressa osassa aiheesta tehdyissä uudemmissa tutkimuksissa.

Nikkinen ja Sahlström (2004) tutkivat agenttiteorian vaikutusta tilintarkastuspalkkioiden määräytymisessä. He selvittivät, olisiko yritysjohdon sitoutuneisuudella osakeomistuksien määrällä mitattuna vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin. Tilintarkastajan tehtävänä olisi valvoa osakkeenomistajien etua ja vähentää yritysjohdon mahdollisuuksia väärinkäytöksiin. Yritysjohdo voisi olla sitoutuneempi yrityksen kehittämiseen ja väärinkäytösten riski voisi olla pienempi, omistusosuuksien ollessa suurempia. Heidän hypoteesinsa esitti negatiivisen riippuvuussuhteen johdon omistuksien ja tilintarkastuspalkkioiden välillä. Toisena hypoteesina tutkittiin vapaan kassavirran (Free Cash Flow) vaikutusta tilintarkastuspalkkioihin. Suuremman kassavirran omaavilla yhtiöillä olisi enemmän vapaasti käytettävää varallisuutta, joten sijoittajien näkökulmasta johdon toiminta vaatisi enemmän valvontaa. Suuremman vapaan kassavirran uskottiin nostavan tilintarkastuspalkkioita. (Nikkinen & Sahlström 2004: 254–255.)

Tutkimus toteutettiin seitsemästä eri valtiosta kerätyllä aineistolla. Mukana aineistossa oli myös eurooppalaisia yrityksiä Tanskasta, Ruotsista ja Iso-Britanniasta. Tulokset vahvistivat esitettyjä hypoteeseja. Sekä johdon pienempi omistusosuus, että yrityksen suurempi vapaa kassavirta vaikuttivat korottavasti tilintarkastuspalkkioihin. Tulokset olivat samanlaisia valtiosta riippumatta, joten niistä voitiin tehdä laajemminkin päteviä johtopäätöksiä. Agenttiteorian uskottiin olevan merkittävä tekijä tilintarkastuspalkkioiden määräytymisessä ja tilintarkastajat pohtivat näitä asioita määriteltessään palkkion suuruutta. Tutkimuksessa käytettyjen kontrolloivien muuttujien (esimerkiksi koko ja kannattavuus) kohdalla huomattiin valtiokohtaisia eroja, joita selitettiin erilaisilla tarkastuskäytännöillä eri valtioissa. (Nikkinen & Sahlström 2004: 260–261.)

Hay, Knechel ja Wong (2006) tutkivat tilintarkastuspalkkioon vaikuttavia tekijöitä analysoimalla suurta määrää aikaisemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia (meta-analysis). He yhdistelivät aikaisempien tutkimuksien havaintoja ja pyrkivät luomaan selkeämpää ja kokonaisvaltaisempaa kuvaa tilintarkastuspalkkioon vaikuttavista tekijöistä. Aineiston muodostaneet tutkimukset olivat tehty eri puolilla maailmaa, joka lisäsi tuloksien merkittävyyttä. Hay ym. (2006) tutkituin ja merkittävin palkkioon vaikuttava tekijä oli tarkastettavan yrityksen koko. Kokoa mitattiin yleisimmin taseen loppusummalla tai liikevaihdolla. Yrityksen koko vaikutti positiivisesti palkkioihin lähes jokaisessa tutkimuksessa. Tutkimuksia koon vaikutuksesta oli tehty 87, joista vain kahdessa ei löydetty merkitsevää riippuvuutta. Myös Simunicin (1980) jo melko vanhassa tutkimuksessa huomattiin, että taseen loppusummalla mitattu tarkastettavan yrityksen koko vaikutti korottavasti tilintarkastuspalkkioihin.

Yrityksen toiminnan monimutkaisuuden vaikutusta oli myös tutkittu paljon Hay ym. (2006) tutkimuksessa. Monimutkaisuutta mitattiin monilla eri tavoilla, joista yleisimpiä olivat tytäryhtiöiden määrä, ulkomaisten tytäryhtiöiden määrä ja ulkomaisten omistuksien määrä. Monimutkaisuuden mittaamiseen käytetystä menetelmästä riippumatta tulokset olivat samansuuntaisia. Mitä monimutkaisempaa yrityksen toimintaa pidettiin, sitä korkeampia tilintarkastuspalkkioita yritykset maksoivat. Tulos oli saatu 81% kaikista aiheeseen liittyvistä tutkimuksista. Simunic (1980) huomioi saman asian jo vanhemmassa tutkimuksessa. Hänen tutkimuksessaan monimutkaisuutta tarkasteltiin myös konserniin kuuluvien tytäryhtiöiden määrällä ja yrityksen ulkomaisten toimintojen määrällä. Monimutkaisuudella löydettiin positiivinen vaikutus palkkioihin jo 1980-luvun tutkimuksessa.

Saamisia ja vaihto-omaisuutta pidettiin paljon riskiä sisältävinä taseen erinä. Niiden oikean arvostuksen varmentaminen vaati tilintarkastajilta paljon huomiota. Simunic huomasi saamisien ja vaihto-omaisuuden suhteellisen koon vaikuttavan tilintarkastuspalkkioihin niitä korottavasti. (Simunic 1980: 171–173.) Tilinpäätöksen riskisyys virheille oli selkeästi palkkioita korottava tekijä myös Hay ym. (2006) tutkimuksen perusteella. Riskisyyttä mitattiin useimmin juuri Simunicin käyttämällä saamisten tai vaihto-omaisuuden suhteellisella koolla yrityksen tilinpäätöksessä. Edellä mainittujen lisäksi tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavina tekijöinä Hay ym. (2006) tutki esimerkiksi liiketoiminnan voitollisuutta, yrityksen velkaisuutta, erilaisia omistusmuotoja, sisäisen valvonnan tasoa ja toimialan vaikutusta. Näistä tehtyjä tutkimuksia oli kuitenkin määrällisesti vähemmän, eivätkä saadut tulokset olleet yhteneviä.

Hay (2013) teki tutkimuksen tilintarkastuspalkkioista uudella aineistolla, saaden vahvistusta edellä käsitellyille (Simunic 1980; Hay ym. 2006) tutkimuksille. Hän löysi myös uusia havaintoja palkkioihin vaikuttavista tekijöistä. Aineistona tutkimuksessa käytettiin ajanjaksolla 2004 – 2007 tehtyjä tutkimuksia. Kolme eniten tutkittua ja myös eniten vaikuttavinta tekijää tilintarkastuspalkkioon olivat tarkastettavan yrityksen koko, toiminnan monimutkaisuus ja tilinpäätöksen riskisyys. Tämä huomattiin myös aiemmissa (Simunic 1980; Hay ym. 2006) tutkimuksissa. Näistä tekijöistä tehtyjen tutkimusten tulokset ovat olleet hyvin yhteneviä, ja niiden vaikutus palkkioihin on voitu osoittaa lähes kiistattomasti.

Yrityksen sisäisillä kontrolleilla ja valvonnalla ei aikaisemmassa tutkimuksessa (Hay ym. 2006) löydetty riippuvuussuhdetta tilintarkastuspalkkioon nähden. Uudemmassa Hayn (2013) tutkimuksessa löydettiin positiivinen riippuvuus tilintarkastuspalkkioiden ja yrityksen sisäisen kontrolliympäristön välillä. Tutkimuksen mukaan sisäisten kontrollien ja

tilintarkastuksen välillä vallitsi toisiaan täydentävä suhde. Yrityksen panostaessa enemmän sisäisiin kontroleihin, se halusi myös yksityiskohtaisempaa tilintarkastusta, joka vaikutti korottavasti palkkioihin.

Tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön ominaisuuksien vaikutusta tilintarkastuspalkkioon oli myös tutkittu. Eniten tutkittu ominaisuus oli tilintarkastajan kuuluminen Big 8/6/5/4 -yhteisöön (kerätystä aineistosta riippuen). Tällä oli havaittu olevan korottava vaikutus tilintarkastuspalkkioihin, jonka arveltiin johtuvan suuren yhteisön tarjoamasta tilintarkastuksen laadusta ja tarkastajien ammattitaidosta (Hay ym. 2006; Hay 2013). Vähemmän merkittävänä havaintoina esitettiin maantieteellisen sijainnin tai alueellisten erojen vaikutusta tilintarkastuspalkkioon. Valtion sisäisessä vertailussa hintatasoltaan kalliimmissa kaupungeissa, kuten Iso-Britanniassa Lontoo, tilintarkastuspalkkiot olivat keskimääräistä korkeampia. Tietyille alueille keskittyneet tilintarkastajat, joilla oli suuri osuus alueen markkinoista, veloittivat suhteellisesti korkeampia palkkioita. Tätä verrattiin tilintarkastajiin, joiden alueella tarkastustoiminta oli jakautunut tasaisemmin usealle toimijalle. Havaittiin, että markkinajohtajalla oli merkittävästi neuvotteluvoimaa palkkioiden määrittelyssä. Alueellisen kilpailun kiristyessä palkkiot keskimäärin laskivat. (Hay 2013: 172–174.)

2.3. Low balling -ilmiö tilintarkastuspalkkioissa

DeAngelo (1981) kehitti mallin kuvaamaan tilintarkastusmarkkinoilla esiintyvää low balling -ilmiötä. Ilmiöllä tarkoitettiin tilintarkastuksen hinnoittelua, jossa tilintarkastuspalkkio asetettiin toimeksiannon alkuvaiheessa todellisia asiakkaasta aiheutuvia kustannuksia pienemmäksi. Tämän tarkoituksena oli hankkia uusia asiakkaita, joita voitaisiin tulevina vuosina laskuttaa enemmän. Toimeksiannon edetessä tilintarkastajan työmäärä ja kustannukset laskivat, jolloin toimeksiannosta tulisi kannattavampi. DeAngelo tutki, vaikuttiko low balling -ilmiö tilintarkastajan riippumattomuuteen. Low balling -ilmiön vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen perusteltiin sillä, että ensimmäisen vuoden alihinnoittelu muodosti riippuvuussuhteen tilintarkastajan ja asiakkaan välille. Riippuvuus suhde syntyi, kun tilintarkastajan hinnoittelu perustui tulevaisuudessa saataville suuremmille tuotoille. Tilintarkastaja sitoutui asiakkaaseensa tulevaisuudessa saatavien tuottojen vuoksi, jonka pelättiin häiritsevän tilintarkastajan ammatillista skeptisyyttä ja riippumattomuutta. (DeAngelo 1981: 113–114.)

DeAngelon (1981) tutkimustulokset eivät vahvistaneet tilintarkastajan riippumattomuuden häiriintyvän low balling -ilmiön vuoksi. Tutkimuksen mukaan ilmiö liittyi toimeksiannosuhteen tulevaisuudessa kerryttämiin parempiin tuottoihin, mutta ilmiö ei itsessään vaikuttanut tilintarkastajan riippumattomuuteen. Toimeksiannon alussa tilintarkastajalle aiheutui ylimääräisiä suhteen aloittamiseen liittyviä kustannuksia. Nämä kustannukset vähenivät suhteen edetessä. Tällöin toimeksiannon edetessä tilintarkastajan tiedot asiakkaasta paranivat ja samalla toimeksiannon kannattavuus parani. Ensimmäisen tarkastusvuoden jälkeen tilintarkastajat pystyivät tarjoamaan laadukkaampaa informaatiota asiakkaalle, jolloin myös palkkionkorotukset olivat perusteltuja. Low balling -ilmiön ei siis uskottu vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuutta. (DeAngelo 1981: 118, 126.)

Low balling -ilmiötä on tutkittu paljon DeAngelon (1981) tutkimuksesta lähtien. Simon ja Francis (1988) tutkivat tilintarkastuspalkkioissa esiintyviä alennuksia ja pohtivat niiden merkitystä tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajilla oli tapana antaa palkkionalennuksia toimeksiannon ensimmäisenä ja sitä seuraavana kahtena vuotena. Toimeksiannon neljäntenä vuonna tilintarkastuspalkkiot palasivat normaalille, pidemmän aikavälin tasolle. Tällä ilmiöllä katsottiin olevan vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tämä tulos erosi DeAngelo (1981) saamista tuloksista.

Ettredge ja Greenberg (1990) huomasivat saman ilmiön kuin Simon ja Francis (1988). Tilintarkastuspalkkiot alenivat huomattavasti tilintarkastajan vaihtamisen jälkeen. Kahdella eri otoksella tehdyssä tutkimuksessa toimeksiannon ensimmäisenä vuonna alennukset olivat 25% ja 23% edellisen vuoden tilintarkastuspalkkioista. Walker ja Casterella (2000) tekivät myös tutkimusta samaan aiheeseen liittyen. Tuloksissa esiintyi sama havainto toimeksiannon ensimmäisen vuoden alihinnoittelusta. He tutkivat low balling -ilmiötä myös hieman erilaisella tutkimusasetelmalla. He tutkivat asiakasyrityksen edellisen tilikauden tuloksen ja tilintarkastuspalkkion suhdetta. Tuloksen oltua tappiollinen edellisellä tilikaudella, yritys ei saanut toimeksiannon ensimmäisenä vuonna alennusta palkkiosta. Vastaavasti voittoa tehneet yritykset saivat toimeksiannon alussa alennuksen. Tilintarkastajat vertasivat jo heti toimeksiannon alussa asiakkaan taloudellista menestystä ja sen tuomaa riskiä, ja sovittivat palkkionsa sen mukaisesti. (Walker & Casterella 2000: 166.)

Huomattavasti uudemmassa tutkimuksessa Bell, Causholli ja Knechel (2015) löysivät samanlaisia tuloksia low balling -ilmiöön liittyen kuin edellä käsitellyt tutkimukset (DeAngelo 1981; Simon ja Francis 1988; Ettredge ja Greenberg 1990; Walker ja Casterella 2000). Tutkimuksen mukaan toimikauden ensimmäisenä vuonna tilintarkastuspalkkioissa

esiintyi low balling -ilmiötä. He havaitsivat myös tilintarkastuksen laadun olleen heikompi ensimmäisenä vuonna, perustuen laatuvirheistä saatuihin huomautuksiin. Tästä huolimatta tilintarkastajien todettiin panostavan enemmän tunteja uusiin asiakkaisiinsa ja tarkastustyön laadun huomattiin paranevan toimeksiannon edetessä. Tämä toteutui varsinkin suurten, liiketoiminnaltaan monimutkaisten ja PIE-yhteisöjen kohdalla, joiden tarkastamisessa asiakkaan liiketoiminnan ymmärtäminen vei enemmän aikaa. Havainnot olivat mielenkiintoisia niiden ajankohtaisuuden vuoksi. Tilintarkastusympäristö oli muuttunut aikaisemmista tutkimuksista merkittävästi, mutta sama ilmiö tilintarkastuspalkkioissa oli edelleen havaittavissa.

Huang, Raghunandan ja Rama (2009) tutkivat myös low balling -ilmiötä. He tutkivat Sarbanes-Oxley-lain vaikutuksia tähän ilmiöön. Tutkimus toteutettiin Big4-yhteisöjen toimeksiannoista koostetulla aineistolla. He tutkivat oliko tilintarkastussuhteen ensimmäisen vuoden alihinnoittelu yhtä voimakasta uuden ja tiukemman tilintarkastusalan sääntelyn tultua voimaan. Vertailukohtana käytetyssä vuoden 2001 aineistossa toimeksiannon ensimmäisen vuoden tilintarkastuspalkkioissa havaittiin 24% alennus suhteessa jatkuviin toimeksiantoihin. (Huang, Raghunandan & Rama 2009: 188.)

Tutkimuksen mielenkiintoinen havainto oli vuoden 2006 aineistolla saadut tulokset. Big4-tilintarkastajien uusien toimeksiantojen ensimmäisen vuoden palkkioissa oli tällöin 16% korotus suhteessa jatkuviin toimeksiantoihin. Tulos oli hyvin poikkeava verrattuna vuonna 2001 tehtyyn tutkimukseen. Tutkijat esittivät yhteenvetona, että Big4-yhteisöjen tarkastuksissa low balling -ilmiö olisi hävinnyt markkinoilta SOX-lain voimaantulon jälkeen. Tätä vahvisti myös tutkimuksessa tehty havainto, jossa asiakkaan irtisanoessa Big4-yhteisön seuraava tarkastaja ei useimmiten ollut Big4-yhteisö. Tämän arveltiin johtuvan ei-Big4-yhteisöjen alemmista tilintarkastuspalkkioista. Tuloksien perusteella tilintarkastuspalkkion suuruus arvioitiin yhdeksi tärkeimmistä tilintarkastajan valintakriteereistä asiakkaalle. (Huang ym. 2009: 188.) Low balling -ilmiöstä saadut tutkimustulokset ovat olleet varsin yhteneviä. Tuloksiin vaikuttivat esimerkiksi maantieteellinen sijainti, tutkimuksen ajankohta ja aineiston koko. Kokonaisuutena voidaan arvioida, että ilmiötä esiintyy tilintarkastusalalla, mutta havaintoja ei voida yleistää koskemaan koko alaa ympäri maailman.

2.4. Tilintarkastuspalkkio tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä

Rama ja Read (2006) tutkivat tilintarkastuspalkkioiden määräytymistä sellaisille yrityksille, joista edellinen tilintarkastaja oli irtisanoutunut. Saatiin selville, että tilintarkastajat

veloittivat korkeampia tilintarkastuspalkkioita yrityksiltä, joiden toimeksiannoista edellinen tilintarkastaja oli irtisanoutunut. Näitä verrattiin tilanteisiin, joissa asiakasyritys oli päättänyt toimeksiantosuhteen. Havainnot toteutuivat sekä Big4 -että muilla tilintarkastajilla. Tuloksista pääteltiin, että tilintarkastajat ovat yhä varovaisempia asiakkaidensa valinnassa ja vaativat suurempaa korvausta ottamastaan riskistä. Havainnot pätevät Yhdysvalloissa varsinkin Sarbanes-Oxley-lain voimaantulon jälkeen.

Griffin ja Lont (2007) tutkivat tilintarkastuksen hinnoittelua tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä. Heidän aineistonsa käsitti yli 12 000 yhdysvaltalaisen yrityksen tilikautta. Asiakkaan irtisanoessa tilintarkastajansa sekä toimeksiannon viimeisenä vuonna että uuden tilintarkastajan toimeksiannon ensimmäisenä vuonna tilintarkastuspalkkiot olivat keskimääräistä alhaisempia. Tämä korostui etenkin kooltaan pienillä yrityksillä, mutta suuremmillakin yrityksillä sama ilmiö oli havaittavissa. Vanhojen asiakkuuksien jatkuminen ja uusien asiakkaiden saaminen olivat tilintarkastajille tärkeitä tilanteita, joten palkkioita pidettiin tällöin alhaisempana. Tämän perusteella tilintarkastuspalkkion suuruuden katsottiin olevan merkittävä tekijä yritysten toimeksiantojen jatkamispäätöksissä.

Tilintarkastajan päättäessä toimeksiannon Griffin ja Lont (2007) saivat samanlaisia tuloksia kuin Rama ja Read (2006). Tällöin tilintarkastaja veloitti toimeksiannon viimeisenä vuonna ja uuden toimeksiannon ensimmäisenä vuonna keskimääräistä korkeampia palkkioita. Tämä johtui asiakkaasta koituvasta suuremmaksi arvioidusta riskisyydestä. Tilintarkastajat korottivat palkkioitaan huomatessaan kohonneen riskin virheille tai väärinkäytöksille. Tilintarkastajat päättivät lopulta erota toimeksiannosta, riskin kohottua liian suureksi. Edellisen tilintarkastajan ollessa eronnut toimeksiannosta, uudet tilintarkastuspalkkiot olivat yritykselle keskimääräistä korkeammat. (Rama & Read 2006; Griffin & Lont 2007.)

2.5. Opinion shopping tilintarkastuksessa

Opinion shopping on tilintarkastusalalla havaittu ilmiö. Tällä tarkoitetaan asiakkaan maksamia normaalia korkeampia tilintarkastuspalkkioita, joilla pyritään vaikuttamaan tilintarkastajan toimintaan. Suurempien palkkioiden avulla asiakas pyrkii saamaan puhtaita lausuntoja, vaikka tarkastustyön perusteella niitä ei tulisi antaa. Kyseessä on tilintarkas-

tuksen laadun kannalta haitallinen ilmiö, joka vääristää asiakasyrityksestä välittyvää kuvaa ja lisää epäsymmetristä informaatiota yritysjohton ja sijoittajien välillä. (Xie, Cai & Ye 2010: 52.)

Xie, Cai ja Ye (2010) tutkivat opinion shoppingin esiintymistä Kiinassa. He tutkivat voisiko korkeammilla tilintarkastuspalkkioilla vaikuttaa positiivisesti tilintarkastajan antamaan lausuntoon. He olettivat, että opinion shoppingia yrittivät hyödyntää yritykset, joiden taloudellinen tilanne ja kannattavuus olivat heikkoja. Hyvin menestyvillä ja rehellistä liiketoimintaa harjoittavilla yrityksillä ei olisi syytä pyrkiä vaikuttamaan lausuntoihinsa. Tutkimuksessa löydettiin yhteys tavallista korkeamman tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan lausunnon välillä. Heikosti kannattavan yrityksen kannattavuuden noustessa nopeasti ja tilintarkastuspalkkion ollessa tällöin keskimääräistä korkeampi, huomattiin tilintarkastajan antaman lausunnon olevan aiempaa parempi. He löysivät viitteitä opinion shoppingista. Tuloksien perusteella huomautettiin, että sijoittajien kannattaa kiinnittää erityistä huomiota yrityksiin, joiden kannattavuus paranee nopeasti ja joiden tilintarkastuspalkkio nousee samalla huomattavasti. Tällaisten yritysten kohdalla tilintarkastajan antama lausunto voi olla todellista positiivisempi tai jopa virheellinen. (Xie, Cai & Ye 2010.)

DeFond ja Zhang (2014) pohtivat myös opinion shoppingin merkitystä tilintarkastuksessa. He nostivat esille tilanteen, jossa nykyinen tilintarkastaja oli kertonut harkitsevansa going concern -mukautuksen antamista tilintarkastuskertomukseen. Tällöin asiakkaat etsivät uuden tilintarkastajan, joka olisi valmis allekirjoittamaan puhtaan lausunnon. Tämä ilmiö heikentäisi tilintarkastajien riippumattomuutta sekä tilintarkastuksen laatua ja luotettavuutta. Laajassa mittakaavassa he uskoivat, että tilintarkastajien ammattikunta on pätevää ja pyrkivät toimimaan rehellisesti. Tutkijat arvioivat, että kyseinen ilmiö ei ole yleinen tilintarkastusalalla. (DeFond & Chang 2014.)

2.6. Yhteenveto tilintarkastuspalkkioista

Tilintarkastuspalkkion muodostumista on tutkittu pitkään Simunicin (1980) tutkimuksesta lähtien. Hayn ym. (2006) ja Hayn (2013) useita tutkimuksia koonneet analyysit, antoivat kokonaisvaltaisen katsauksen tilintarkastuspalkkion muodostumisesta. Merkittävimmät tekijät ovat pysyneet samoina ajan kuluessa ja pätevät yhä 2010-luvulla. Tämän tutkimuksen empiirisessä osassa muodostetaan regressiomalli tilintarkastuspalkkion

muodostumisesta, jolla tutkitaan suomalaisessa aineistossa esiintyviä riippuvuuksia. Esi-
kuvatutkimuksen ja muiden tässä luvussa havaittujen tuloksien perusteella saadaan koot-
tua muuttujat, joiden voidaan olettaa olevan merkittäviä myös suomalaisessa ympäris-
tössä.

Tutkimustuloksien perusteella tilintarkastuksen hinnoittelussa on samoja piirteitä kuin
muussakin liiketoiminnassa. Uusien asiakkaiden hankinnassa ja entisten säilyttämisessä
hyödynnetään alennettuja hintoja. Asiakassuhteen syventyessä hintaa voidaan nostaa,
mutta asiakkaan neuvotteluvoima on havaittu tilintarkastusalalla melko suureksi. Tämän
vuoksi liiallinen hinnan korottaminen voi johtaa toimeksiantosuhteen päättymiseen. Tätä
on kuvattu useissa tutkimuksissa low balling -ilmiöllä (DeAngelo 1981; Simon ja Francis
1988; Walker & Casterella 2000). Havaintoja on myös aivan lähivuosilta (Bell ym. 2015).
Yhdysvalloissa Sarbanes-Oxley -lain voimaantulon jälkeen löydettiin myös low balling -
ilmiötä tukematon tutkimustulos (Huang ym. 2009). Vaasan yliopistossa tehdyssä vastaa-
vaa ilmiötä käsitelleessä tutkimuksessa, ei suomalaisten pörssiyritysten tilintarkastuk-
sissa havaittu kyseistä ilmiötä (Poikonen 2014). Empiirisen tutkimuksen kannalta tämä
havainto on mielenkiintoinen, sillä tutkimus toteutetaan samankaltaisella aineistolla lähes
samana ajankohtana.

Tilintarkastajien tavoitteena on luoda pitkiä ja kannattavia asiakassuhteita. Tilintarkasta-
jat voivat osaltaan vaikuttaa tähän omalla hinnoittelullaan. Asiakassuhteen pituuteen vai-
kuttaa merkittävästi myös monet muut asiat, kuten henkilökohtaiset suhteet, työn laatu ja
asiakkaan kokema hyöty suoritetusta tilintarkastuksesta. Tilintarkastuspalkkiot ovat kui-
tenkin yksi osa asiakkaan ja tilintarkastajan välisen suhteen kehittymistä. Tilintarkasta-
jien vaihdoksiin ja toimeksiantojen pituuksiin perehdytään tarkemmin tutkimuksen kol-
mannessa ja neljännessä luvussa. Tilintarkastuspalkkiot voivat myös vääristyä ja samalla
koko tarkastuksen arvo heikentyä, jos tilintarkastajat sallivat opinion shoppingin kaltai-
sen toiminnan. Tästä on ollut viitteitä ainakin Kiinan tilintarkastusmarkkinoilla. (Xie ym.
2010; DeFond & Zhang 2014.)

Asiakkailla on havaittu olevan vaikutusvaltaa tilintarkastuspalkkioihin, sillä he voivat ha-
lutessaan vaihtaa tilintarkastajaa alempien palkkioiden toivossa (Huang, Raghunandan &
Rama 2009). Asiakkaille yksi tärkeimmistä tilintarkastajan valintakriteereistä onkin tilin-
tarkastuspalkkio. Tämä havainto tukee myös empiirisessä osassa tutkittavaa hypoteesia
toimikauden pituuden ja tilintarkastuspalkkion välillä. Toimikauden pituuteen ja tilintar-
kastajan vaihtamispäätöksiin liittyy moni muukin tekijä kuin palkkion suuruus. Edellä

esitettyjen tutkimustuloksien perusteella tilintarkastuspalkkiolla on kuitenkin huomattu olevan suuri vaikutus etenkin asiakkaan, mutta myös tilintarkastajan tekemiin valintoihin.

3. TILINTARKASTAJAN VAIHDOKSET JA ASIAKKAIDEN VALINTA

Tilintarkastuspalkkioiden lisäksi on muitakin syitä tilintarkastajan vaihtumiselle. Vaihtuminen voi tapahtua tilintarkastajan omasta aloitteesta tai asiakkaan päätöksestä. Vaihtuminen voi tapahtua myös rotaatiovaatimuksien tai yrityksen kokoluokan kasvun vuoksi, jolloin vaihtamiseen on jokin ulkoinen syy. Tilintarkastajat pohtivat uusien asiakkaiden hyväksymistä arvioimalla asiakkaista heille koituvaa riskiä suhteessa asiakkuuden tuottoihin. Asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtamiset perustuvat usein tilintarkastuspalkkioihin. Tässä luvussa esitellään aikaisempiin tutkimuksiin perustuen tilintarkastajan vaihtumiseen johtavia syitä sekä tilintarkastajan että asiakkaan näkökulmasta. Samalla pohditaan tilintarkastajan vaihtamisesta aiheutuvia kustannuksia, joka on merkittävä tekijä varsinkin kooltaan suurempien yritysten kohdalla. Luvussa tarkastellaan myös asiakkaiden valintaa ja uusien toimeksiantojen hyväksymiseen tai hylkäämiseen johtavia syitä.

3.1. Asiakkaiden valintakriteerit

IFAC:n eettisten ohjeiden mukaan toimeksiantoja hyväksyessä on tärkeää, että tilintarkastus voidaan suorittaa ammatillista pätevyyttä ja huolellisuutta noudattaen. Tilintarkastajan tulee hyväksyä vain sellaisia toimeksiantoja, joista hän pystyy suoriutumaan näitä periaatteita noudattaen. Tilintarkastajan tulee myös arvioida asiakkaaseen liittyviä seikkoja, jotka voivat uhata tarkastuksen peruseriaatteiden toteutumista. Tällaisia seikkoja voivat olla esimerkiksi asiakkaan lainvastainen toiminta tai epärehellisyys. Tilintarkastajan tulee arvioida suunnitellessaan uuden asiakkaan valintaa, onko riski tarkastuseriaatteiden vaarantumiselle liian suuri. Uutta toimeksiantoa ei tule hyväksyä, jos tarkastusta ei pystytä suorittamaan ammatillisten standardien mukaisesti. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 29–30.) Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan tutkimustuloksia toimeksiantojen hyväksymiseen tai hylkäämisen johtavista syistä.

Johnstone (2000) tutki millä perusteilla tilintarkastajat tekevät päätöksiä asiakkaiden hyväksymisestä. Tutkimus toteutettiin kyselynä, joka kohdistettiin yhdysvaltalaisille Big5-yhteisöjen tilintarkastajille. Vastaajilla oli keskimäärin 19 vuoden työkokemus tilintarkastusalalta, mikä antoi tuloksille lisäarvoa. Vastauksien perusteella hän kehitti mallin, jolla pyrittiin selittämään, miten tilintarkastajien riskien arviointi ja riskeihin sopeutuminen vaikuttivat asiakkaaksi hyväksymisessä. Tutkimuksessa saatiin selville, että tilintar-

kastajille merkittävin hyväksymispäätöksiin vaikuttava tekijä oli asiakkaan riskisyys. Tilintarkastajat arvioivat asiakkaasta aiheutuvaa liiketoimintariskiä ja toimeksiannon hyväksymisestä mahdollisesti aiheutuvia ongelmia. Vahingollisia tilanteita voisivat olla esimerkiksi toimeksiannon kannattamattomuus tai suuri riski oikeudenkäynneille. Tilintarkastajan päätöksenteossa tärkeätä oli tarkastuskohteesta koituva kokonaisriski, ei niinkään asiakkaan liiketoiminnan riskisyys. Tilintarkastajat eivät pyrkineet sopeuttamaan korkeammaksi arvioitua riskiä. Riskiä voitaisiin sopeuttaa esimerkiksi asettamalla korkeampia tilintarkastuspalkkioita riskisemmille asiakkaille. Tehdessään hyväksymispäätöksiä tilintarkastajat pyrkivät ensisijaisesti analysoimaan tarkasti asiakkaasta aiheutuvia riskejä ja välttämään riskisiä asiakkaita. Tilintarkastajien hyväksymispäätökset eivät perustuneet suuremman riskin kompensoimiselle korkeammilla palkkioilla. (Johnstone 2000: 20–22.)

Johnstone ja Bedard (2004) tutkivat suuren tilintarkastusyhteisön toimeksiantojen hyväksyntä- ja jatkuvuuspäätöksiä. Kuten jo edellä Johnstone (2000) havaitsi, löydettiin yhteyksiä asiakkaan riskisyyden ja yhteisön toimeksiantojen jatkamishalukkuuden välillä. Tilintarkastusyhteisöt pyrkivät jättämään riskisimmät asiakkaat pois niistä aiheutuvien ongelmien välttämiseksi. Uusien asiakkaiden valinnassa yhteisöt suosivat riskittömämpiä asiakkaita. Tavoitteena olisi laskea asiakkaista koituvaa riskiä, jotta yhteisön toiminnan jatkuvuus ja yhteisön maine säilyisivät.

Tilintarkastuksen tutkimuksessa on tehty havaintoja, joiden mukaan tilintarkastajien vastuuden kasvaessa asiakkaaksi ei haluta ottaa paljon riskiä sisältäviä yrityksiä. Antaessaan lausuntoja yrityksiänsä tilinpäätöksistä ja hallinnosta tilintarkastaja ottaa vastuun tietojen oikeellisuudesta. Laux:n ja Newmanin (2010) tutkimuksessa tilintarkastajien suuren vastuun arvioitiin vaikeuttavan uusien kehitysvaiheessa olevien yritysten toimintaa. Yritykset, jotka pyrkivät luomaan uutta ja toiminta ei ollut vielä voitollista, olivat ongelmassa. Tällaisten yrityksiänsä oli vaikea löytää tilintarkastajaa, jonka vuoksi oli myös vaikeampaa saada rahoitusta uusien innovaatioiden kehittelyyn. Tällä arvioitiin olevan heikentävä vaikutus uusien innovaatioiden syntymiseen. Ongelmaa tutkittiin tarkastelemalla tilintarkastajien asiakkaaksi hyväksymistä tai hylkäämistä erilaisissa lainsäädännön asettamissa olosuhteissa. Tuloksena muodostui U:n muotoinen käyrä asiakkaaksi hyväksymisen ja lainsäädännön tiukkuuden välillä. Asiakkaaksi hyväksymisen kynnys oli matalimmillaan keskitasoisissa olosuhteissa, joissa riski oikeudenkäynneille, vahingonkorvauksille ja maineen menettämiseksi epäonnistuneissa tarkastuksissa oli keskimääräinen. Asiakkaaksi hyväksymisen kriteerit olivat tiukempia kummassakin ääripäässä, joko liian tiukoissa tai kevyissä olosuhteissa. (Laux & Newman 2010: 1, 28–29.) Tutkimuksen perusteella

eräänlainen tasapainotila toimisi parhaiten, jossa sääntely olisi kohtuullisella tasolla. Tällöin myös elinkaarensa alkuvaiheessa olevilla yrityksillä olisi mahdollisuus saada asian-
tuntevaa tilintarkastuspalvelua, joka helpottaisi esimerkiksi rahoituksen saantia.

3.2. Tilintarkastajan eroaminen toimeksiannosta

Suomessa tilintarkastuslaki säätelee tilintarkastajan eroamisesta ja erottamisesta. Tilintarkastajan valinneella yhteisöllä on oikeus erottaa tilintarkastajansa kesken toimikauden. Erottamiselle on tällöin oltava perusteltu syy. Erottamisesta on toimitettava selvitys perusteluineen Tilintarkastusvalvonnalle. Tilintarkastajalla on myös oikeus erota toimeksiannosta kesken toimikauden. Tilintarkastajan on niin ikään annettava selvitys eroamisesta ja sen syistä Tilintarkastusvalvonnalle. Toimeksiannon päättyessä kesken tilikauden joko eroamiseen tai erottamiseen, on toimeen valittava uusi tilintarkastaja. Jos toimeen on valittu varatilintarkastaja, ottaa hän tehtävän hoitaakseen. Jos varatilintarkastajaa ei ole valittu, on tilintarkastajan valintaan osallistuneen tahon valittava uusi tilintarkastaja hoitamaan tehtävää. (Tilintarkastuslaki 2015: 2:9§.)

Tilintarkastajat haluavat mieluummin itse irtisanoutua toimeksiannoista kuin tulla irtisanoituiksi. Tämä selittyy esimerkiksi maineen säilyttämisen tärkeydellä. Krishnan ja Krishnan (1997) tutkimuksessa selvitettiin eroja tilintarkastajan oman eroamisen ja asiakkaan erottamaksi tulemisen välillä. Erityisesti selvitettiin tilintarkastajan mahdollisen oikeudenkäyntiriskin vaikutuksia eroamiseen. Toimeksiannoissa, joista tilintarkastaja päätti irtisanoutua, oli asiakkaalla verrattain paljon taloudellista epävarmuutta, ja oli annettu keskimääräistä enemmän mukautettuja tilintarkastuskertomuksia. Tällöin myös riski oikeudenkäynneille oli suurempi kuin taloudellisesti vakaiden ja puhtaita lausuntoja saaneiden yritysten kohdalla. Tuloksista oli havaittavissa tilintarkastajien halukkuus tehdä yhteistyötä riskittömämpien ja toiminnaltaan vakaampien asiakkaiden kanssa.

Menon ja Williams (1999) tekivät samanlaisia havaintoja kuin Krishnan & Krishnan (1997). He loivat mallin, jonka avulla voitiin selittää tilintarkastajien päätöksiä jatkaa tai lopettaa toimeksianto. Heidän mallinsa perustui tilintarkastuksen virhekustannuksiin (audit error cost). Näillä viitattiin kustannuksiin, jotka aiheutuisivat tilintarkastajan vahingoksi asiakkaan väärinä tilinpäätösinformaatiota. Tutkimuksessa selvisi, että tilintarkastaja erosi toimeksiannosta, jos todennäköisyys asiakkaan tietojen vääristämiseksi kasvoi liian suureksi. Tällöin myös riski oikeudenkäynneille kasvoi. (Menon & Williams 1999: 121–122.)

Krishnan ja Krishnan (1997) tutkimuksessa selvisi myös, että tilintarkastajan erotessa toimeksiannon pituus oli keskimäärin lyhyempi kuin jos toimeksianto loppui asiakkaan päätöksellä. Menon ja Williams (1999) saivat samansuuntaisia tuloksia huomattessaan tilintarkastajan kynnyksen eroamiselle kasvavan toimikauden pidentyessä. Asiakkaan riskit ja ongelmat tilintarkastuksen suhteen selvisivät usein jo suhteen alkuvaiheessa. Näihin tutkimuksiin peilaten toimikauden pidentyessä asiakkaan ja tilintarkastajan suhde vakiintui ja tilintarkastaja koki asiakkaasta koituvan riskin olevan hyväksyttävällä tasolla.

Menonin ja Williamsin (1999) tutkimuksessa havaittiin myös, että tilintarkastajat irtisautuivat toimeksiannosta harvemmin, jos heillä oli vahva kokemus asiakkaan toimialalta tai heillä oli takanaan pitkä suhde asiakkaan kanssa. He myös huomasivat selvän yhteyden tilintarkastajan eroamisen sekä sijoittajien ja rahoittajien reaktioiden välillä. Tilintarkastajan eroaminen oli selvä signaali, että yritykseen liittyi jonkinlaista epävarmuutta ja riskisyyttä. Sijoittajien reaktiot tällaisia yrityksiä kohtaan olivat vahvasti negatiivisia ja yrityksen kiinnostavuus heikkeni selvästi. (Menon & Williams 1999.)

Calderon ja Ofobike (2007) tutkivat sekä tilintarkastajalähtöisiä, että asiakaslähtöisiä tilintarkastajan vaihtumisia. He etsivät muuttujia, joilla voisi ennustaa tilintarkastajan vaihtumiseen johtavia tilanteita. Yhdysvaltalaisessa aineistossa vuosina 2000–2006 tapahtui 6 510 tilintarkastajan vaihtumista. Näistä 4 955 oli asiakaslähtöisiä ja loput 1 555 tilintarkastajan aloitteesta tapahtuneita vaihdoksia. Vaihtumistilanteista yli 75% olivat asiakaslähtöisiä, joka kertoi suhteen päättyvän useimmin asiakkaan päätöksellä. (Calderon & Ofobike 2007: 4, 10–12.)

Calderon ja Ofobike saivat tilastollisesti merkitseviä tuloksia tilintarkastajan vaihdoksiin liittyen. Asiakaslähtöisten vaihdoksien taustalta löydettiin syiksi tilintarkastajan tehottomuus ja suhteen toimimattomuus. Tutkijat muistuttivat, että monet muuttujista vaikuttivat molempiin osapuoliin, eikä pystytty yksiselitteisesti määrittelemään kumpaan osapuoleen jokin asia vaikutti enemmän. Tilintarkastajalähtöisiin vaihtumisiin johtivat erityisesti riskit asiakkaan sisäisissä kontrolloissa, erimielisyydet johdon kanssa ja tarkastustyössä tarvittavan aineiston käytön rajoittaminen. Tilintarkastuspalkkion havaittiin vaikuttavan vaihdoksiin, mutta ei pystytty määrittelemään, kumman osapuolen kohdalla se olisi merkittävämpi tekijä. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli tosin havaittu korkeisiin tilintarkastuspalkkioihin kyllästyneiden yritysten etsivän alempia palkkioita. Yritykset halusivat saada lakisääteisen tilintarkastuksen suoritettua tehokkaasti ja halvalla. (Calderon & Ofobike 2007: 21–23.)

3.3. Yrityksen päätös vaihtaa tilintarkastajansa

Beattie & Fearnley (1995) keräsivät tietoa tilintarkastajan valintaan ja vaihtamiseen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimus käsitti 210 isobritannialaista pörssilistattua yritystä, joilta tiedusteltiin syitä jotka vaikuttavat heidän tilintarkastajansa valinnassa. Kolme tärkeintä tekijää yrityksille olivat tilintarkastusyhteisön rehellisyys, yhteisön osaamisen taso sekä suhteet päävastuullisen tilintarkastajan kanssa. Tilintarkastuksen antama lisäarvo liiketoimintaan ja tilintarkastusyhteisön Big4-status olivat myös yrityksille merkittäviä kriteereitä. Tilintarkastajan valintakriteereissä huomattiin myös toimialakohtaisia eroja. Suuret ja pienet yritykset suhtautuivat eri tavoin tilintarkastuspalkkioon. Tilintarkastuspalkkio oli suurin yksittäinen syy tilintarkastajan vaihtamiselle. Palkkio kuitenkin vaikutti enemmän kooltaan pienempiin yrityksiin. Tilintarkastuspalkkion osuus yrityksen kiinteistä kuluista oli suhteessa suurempi pienemmällä yrityksillä, jonka vuoksi palkkion arvioitiin vaikuttavan enemmän juuri pienempiin yrityksiin. (Beattie & Fearnley 1995: 230–238.)

Ettredge ym. (2007) tutkivat Sarbanes-Oxley lain vaikutuksia tilintarkastajien irtisanomisissa. He tutkivat miten kohonneet tilintarkastuspalkkiot vaikuttivat tilintarkastajien valinnoissa. Yritykset irtisanoivat usein toimialaan erikoistuneen tilintarkastajan. Tämän arvioitiin johtuvan siitä, että toimialaan erikoistuneet tilintarkastajat veloittivat keskimääräistä korkeampia palkkioita osaamisestaan. Tilintarkastajansa erottivat useammin myös sellaiset yhtiöt, jotka olivat kooltaan pieniä, saivat toiminnan jatkuvuuteen liittyviä going concern-mukautuksia tai sisäisen valvonnan hoitaminen oli puutteellista.

Tilintarkastajan erottaminen perustui usein suhteellisesti korkeampiin tilintarkastuspalkkioihin. Myös palkkioiden korotukset olivat yhteydessä tilintarkastajien erottamiseen. Big4-tilintarkastajan erottava yritys valitsi useimmin seuraavaksi tilintarkastajaksi jonkin muun kuin Big4-yhteisön (jos tämä oli mahdollista). Tämä perustui muiden kuin Big4-yhteisöjen alempiin palkkioihin. Tutkimuksen mukaan palkkionkorotukset olivat pienempiä tilintarkastajansa vaihtaneelle kuin saman tilintarkastajan kanssa jatkavalle yritykselle. Tilintarkastuspalkkion vaikutusta pidettiin suurena vaikuttimena asiakkaan tehdessä valintoja tilintarkastajien välillä. Todettiin kuitenkin, että suhteellisesti korkeamat palkkiot yleensä perustuvat tilintarkastajan tekemään riskiarvioon asiakkaasta. Tilintarkastajan erottaminen voi siis olla myös tilintarkastajan tekemä tietoinen valinta asettaa palkkio niin korkeaksi että asiakas päättäisi suhteen. Samalla tilintarkastaja pääsisi irti riskisestä asiakkaastaan. (Ettredge, Li & Scholz 2007: 383–384.)

Tharir ym. (2006) tutkivat asiakasyrityksen erilaisten ominaisuuksien vaikutusta tilintarkastajan vaihtamiseen ja samalla tilintarkastajan toimikauden pituuteen. Vaihtamiseen vaikuttavina ominaisuuksina tutkittiin asiakasyrityksen kokoa, liiketoiminnan kasvuvauhtia sekä toiminnan tasapainoisuutta ja vakautta. Tutkittiin myös, vaihdetaanko muita kuin Big4-tilintarkastajia herkemmin kuin Big4-tilintarkastajia. Tilintarkastusyhteisön statukseen liittyen selvitettiin ovatko ei-Big4-yhteisöstä Big4-yhteisöön vaihtavien asiakkaiden suhteet tilintarkastajaansa lyhyempiä kuin vaihdettaessa toiseen ei-Big4-yhteisöön. Tutkimus toteutettiin malesialaisella aineistolla, joka koostui 297 Kuala Lumpurin pörssiin listautuneesta yrityksestä vuosilta 1990–2000. (Tharir ym. 2006: 726–728.)

Kooltaan suurten yritysten huomattiin vaihtavan harvemmin tilintarkastajaansa verrattuna pienempiin yrityksiin. Suurten yritysten toimeksiannot olivat siis keskimäärin pidempiä. Tämän epäiltiin johtuneen suurten yritysten korkeammasta kynnyksestä vaihtaa tilintarkastajaansa, sillä tarkastajalta vaadittiin syvempää perehtymistä asiakkaan liiketoimintaan sen laajuuden ja monimutkaisuuden vuoksi. Asiakkaan taloudellinen tilanne vaikutti myös toimikauden pituuteen. Huonommassa taloudellisessa tilanteessa olleet yritykset vaihtoivat tilintarkastajaansa herkemmin ja tilintarkastajien toimikaudet olivat lyhyempiä. Asiakkaan toiminnan kasvuvauhdilla ja toimikauden pituudella ei havaittu olevan yhteyttä. (Tharir ym. 2006: 727, 731.) Huomattiin myös, että muita tilintarkastajia vaihdettiin herkemmin kuin Big4-tilintarkastajia. Big4-tilintarkastajien todettiin tekevän pidempiä toimikausia. Yhteenvetona Tharir ym. (2006) tutkimuksesta huomattiin kooltaan suurien, taloudellisesti vakaiden ja Big4-tilintarkastajien tarkastamien yritysten olevan pidemmissä suhteissa tilintarkastajiensa kanssa. Riippumattomuutta uhkaavia tilanteita voisi syntyä pienien ja huonossa taloudellisessa tilanteessa olevien yrityksiä kohdalla. Tilintarkastajien arvioitiin pyrkivän säilyttämään asiakkaansa, jos toimeksiannon riski pysyisi hyväksyttävällä tasolla. Tilintarkastajien kynnys antaa mukautettuja tilintarkastuskertomuksia nousi sellaisille yrityksille, jotka voisivat vaihtaa herkästi tilintarkastajaansa. Tämä uhkasi tilintarkastukselle keskeisen riippumattomuuden periaatteen toteutumista. (Tharir ym. 2006: 726–728, 731.)

3.4. Tilintarkastajan vaihtamisesta aiheutuvat kustannukset

Klemperer (1995) tutki, millaisia kustannuksia yrityksille syntyi, heidän vaihtaessaan kilpailevan yrityksen tuotteisiin tai palveluihin (switching costs). Tilintarkastuksen kannalta aihe on mielenkiintoinen. Voidaan arvioida, millaisia kustannuksia tilintarkastajan vaih-

tamisesta aiheutuu vaihtavalle yritykselle ja miten nämä kustannukset vaikuttavat tilintarkastajan valinnassa. Tilintarkastajat voivat myös mahdollisesti hyödyntää vaihtamisen kustannuksista saatua informaatiota. Klemperer (1995) mainitsi tutkimuksessaan monia vaihtamisesta aiheutuvia kustannuksia. Tällaisia olivat esimerkiksi uusien käytäntöjen oppimiseen kuluva aika, epävarmuus uuden brändin laadusta, lojaaliuteen ja pysyvyyteen liittyvät psykologiset kustannukset sekä uuden toimittajan etsimisestä aiheutuneet kustannukset. Vaihtokustannukset luonnollisesti vähensivät asiakkaiden vaihtamishalukkuutta, joka heikensi täydellistä kilpailua markkinoilla. Asiakkaat eivät välttämättä vaihtaneet halvimman tai parhaimman yrityksen tuotteisiin vaihtokustannuksista johtuen. (Klemperer 1995: 517–519, 536–537.)

Vaihtokustannukset antavat palvelujaan tarjoaville yrityksille etuja ja paremmat edellytykset olemassa olevien asiakassuhteiden säilyttämiselle. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää myös tilintarkastusalalla. Kallunki, Sahlström & Zerni (2007) huomioivat Klempererin (1995) tutkimuksen omassa tilintarkastuspalkkioita ja toimikauden pituutta käsitelleessä tutkimuksessaan. He huomioivat, että tilintarkastusalalla esiintyy vaihtamiskustannuksia, jotka vaikuttavat tilintarkastajan vaihtamistilanteissa. Tällaisia kustannuksia aiheutuu uusien tarjousten laatimisesta ja kilpailevien tilintarkastajien arvioinnista, johon joudutaan käyttämään aikaa. Yrityksellä kuluu myös aikaa uuden tilintarkastajan perehdyttämisessä esimerkiksi yhtiön liiketoimintaan, prosesseihin ja hallintoon.

Aikaisempien havaintojen perusteella asiakkaat pyrkivät usein löytämään itselleen edullisimman ratkaisun ja pohtivat tilintarkastajan vaihtamista tilintarkastuspalkkion perusteella. Vaihtamisesta syntyvät kustannukset voivat kuitenkin johtaa siihen, että vaihtaminen ei palkkioissa aiheutuvista säästöistä huolimatta ole kannattavaa. Tällä perusteella voidaan osittain selittää asiakkaiden halua jatkaa tilintarkastuspalkkioiltaan keskimääräistä halvemmissä suhteissa. Klempererin (1995) tutkimuksesta on hyvä huomata, että toimittajan vaihtamiseen liittyy muitakin kustannuksia kuin itse tuotteen tai palvelun hinnan muutos. Tämä oli huomattu myös tilintarkastusalalla (Kallunki, Sahlström & Zerni 2007).

3.5. Yhteenveto tilintarkastajan vaihtamistilanteista

Tilintarkastajan ja asiakasyrityksen suhde käynnistyy molempien osapuolien tekemien arvioiden perusteella. Tilintarkastaja arvioi asiakkaasta koituvaa riskiä sekä siitä saatavaa tuottoa ja tekee sen perusteella päätöksensä asiakkaan hyväksymisestä (Johnstone 2000;

Johnstone & Bedard 2004). Asiakkaalle yksi tärkeimmistä tekijöistä tilintarkastajan valinnassa oli tilintarkastuspalkkion suuruus (Ettredge ym. 2007; Beattie & Fearnley 1995). Uusien toimeksiantojen syntyminen on monivaiheinen prosessi, johon vaikuttavat myös monet ulkoiset tekijät. On kuitenkin huomattu, että pohja pitkälle ja molempia osapuolia tyydyttävälle tilintarkastussuhteelle luodaan jo toimeksiannon alkuvaiheessa.

Tilintarkastajan toimikausi päättyy yleensä joko tilintarkastajan omaan eroamiseen tai asiakkaan päätökseen lopettaa suhde. Myös lakisääteiseen rotaatioon perustuva tilintarkastajan pakollinen vaihtuminen on mahdollista. Tilintarkastajien vaihtumisista selvästi suurempi osa oli asiakaslähtöisiä (75%) kuin tilintarkastajalähtöisiä (25%) (Calderon & Ofobike 2007). Asiakaslähtöiset vaihtamiset perustuivat usein alempien palkkioiden tavoitteluun (Ettredge ym. 2007). Kooltaan pienet ja heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat yritykset vaihtoivat tilintarkastajaansa saadakseen puhtaita lausuntoja (Tharir ym. 2006). Vaihtamisesta ja vaihtamisprosessista aiheutui kustannuksia, joten vaihtaminen ei aina palkkioissa tehdyistä säästöistä huolimatta ole kannattavaa (Klemperer 1995).

Pitkälle toimikaudelle olennaista oli, että edellä mainitut asiat olivat sopivassa suhteessa yrityksen ja tilintarkastajan välillä. Asiakas ei saanut olla liian riskinen tilintarkastajan kannalta, jotta toimeksianto jatkuisi. Toisaalta tilintarkastuspalkkio täytyi asettaa sopivalle tasolle, jotta asiakas olisi tyytyväinen. Toimikauden pidentyessä tilintarkastajan kynnys eroamiselle kasvoi, kun suhde yritykseen oli vakiintunut ja asiakas oli osoittautunut tilintarkastajalle kannattavaksi. (Krishnan & Krishnan 1997; Menon & Williams 1999.) Tilintarkastajan vaihtamisesta löydetyt tutkimustulokset antavat tukea hypoteesille suhteellisesti pienempien palkkioiden vaikutuksesta toimikauden pidempään kestoon. Tämä perustuu tilintarkastuspalkkion merkittävään vaikutukseen yrityksille. Tilintarkastuspalkkio ei kuitenkaan voi olla liian alhainen, sillä tilintarkastaja ei tällöin pysty suoriutumaan toimeksiannosta lakien ja standardien mukaisesti. Tilintarkastajan on myös saatava tuottoa tekemästään työstä, joten palkkioiden täytyy kattaa tarkastukseen kulunut työaika ja muut kustannukset. Toimeksiannon riskisyys ja sen johdosta kasvavat kulut voivat olla syynä asiakassuhteen päättymiselle. Vaihtamiseen johtavien syiden tutkimisen jälkeen perehdytään toimikauden pituuden vaikutuksiin tilintarkastuksessa.

4. TOIMIKAUDEN PITUUDEN VAIKUTUKSET TILINTARKASTUKSEEN

Neljännessä luvussa tarkastellaan tilintarkastajan toimikauden pituutta, joka on tutkimuksen empiirisen osan pääkysymyksiä. Toimikauden pituuden tarkasteluun liittyy keskeisesti lainsäädännön määrittelemä tilintarkastajien rotaatio, johon liittyvää sääntelyä ja tutkimustuloksia käsitellään luvun alussa. Tämän jälkeen selvitetään aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia sekä tilintarkastusyhteisön että päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun. Luvun loppupuolella tutkitaan tilintarkastuspalkkion vaikutuksia toimikauden pituuteen, josta johdetaan hypoteesit tutkielman empiiriseen osaan.

4.1. Lakisääteinen rotaatio

Tilintarkastuksessa lakisääteinen rotaatio voi koskea sekä tilintarkastusyhteisöä, että päävastuullista tilintarkastajaa. Tilintarkastuksen tutkimuksissa on saatu eriäviä lopputuloksia toimikauden pituuden rajoittamisen hyödyistä. Rotaatiolla on koettu saatavan hyötyjä esimerkiksi riippumattomuuden parantuessa ja uuden tarkastajan tuoman ammatillisen skeptisyyden muodossa. Rotaatiota on kritisoitu erilaisiin tutkimustuloksiin vedoten, joissa on huomattu tilintarkastuksen laadun paranevan toimikauden edetessä.

Tilintarkastajan rotaatiota koskeva lainsäädäntö on implementoitu Suomen tilintarkastuslakiin EU:n lainsäädännöstä. Rotaatiota koskeva direktiivi ja asetus tulivat voimaan vuonna 2014, johon jäsenmailla oli kahden vuoden siirtymäaika. Tämä aika on kulunut umpeen ja uusi lakisääteistä rotaatiota koskeva pykälä tuli voimaan Suomessa vuonna 2016 (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 537/2014). EU-lainsäädännön mukaan Suomen tilintarkastuslaki velvoittaa yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastajan toimikausien enimmäiskestoksi yhteensä kymmenen vuotta. Kilpailuttamalla toimikautta voidaan jatkaa 20 vuoteen ja poikkeustapauksissa 24 vuoteen saakka (Tilintarkastuslaki 2016/622: 1§). Kaikki pörssilistatut yhtiöt lukeutuvat yleisen edun kannalta merkittäviin yhteisöihin (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2010: 48–49). Tutkimuksen empiirisen osan aineisto koostuu suomalaisista listayhtiöistä, joten edellä mainittu rotaatiovaatimus koskee näitä yhtiöitä. Uusi rotaatiovaatimus vaikuttaa ensimmäisen kerran 1.1.2017 alkavien tilikausien tilintarkastuksiin (Torniainen 2016).

Tässä tutkimuksessa viimeisin tarkasteltava tilikausi päättyy 31.12.2016, joten kyseinen lainsäädäntö ei vaikuta tähän tutkimukseen.

Kwon, Lim ja Simnett (2014) tutkivat eteläkorealaisella aineistolla pakollisen rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen hinnoitteluun ja laatuun. Etelä-Koreassa pakollinen rotaatio tuli voimaan vuonna 2006. Tilintarkastuspalkkiot nousivat merkittävästi niin jatkuvissa kuin uusissakin toimeksiannoissa. Palkkioiden nousulla ei ollut vaikutusta tarkastuksen laatuun tai asiakkaalle koituvaan hyötyyn. Laatua mitattiin tilinpäätöksen tarkkuudella harkinnanvaraisten erien suhteen. Pakollinen rotaatio aiheutti asiakkaalle lisää kuluja, mutta se ei parantanut tilintarkastuksen laatua. Tutkijoiden mukaan tilintarkastajien toimikauden pituuden rajoittamisella ei saavutettu sille asetettuja tavoitteita. (Kwon, Lim & Simnett 2014: 191–192.)

Bedard ja Johnstone (2010) saivat tutkimuksessaan näyttöä lakisääteisen rotaation puolesta. He huomasivat, että tilintarkastajat panostivat enemmän työtunteja uusiin kuin jo pidempään asiakkaana olleisiin yrityksiin. Tarkastajat halusivat saada hyvän kuvan uuden asiakkaansa liiketoiminnasta heti toimeksiannon alussa, joten joutuivat perehtymään enemmän ja syvemmin asiakkaan toimintaan. Tämän myötä myös ammatillinen skeptisyys toteutui paremmin. Tutkimuksen mukaan pitkissä toimeksiannoissa tilintarkastajat saivat suurempia tuottoja työmäärän vähentyessä. Tuloksista pääteltiin, että asiakkaan kokema hyöty oli parhaimmillaan toimeksiannon viitenä ensimmäisenä vuonna. Tämä puoltaisi toimikauden pituuden rajoittamista.

Cameran, Francis, Marra ja Pettinicchio (2015) tutkivat myös lakisääteisen rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja hinnoitteluun. Tutkimus tehtiin italialaisella aineistolla. Italiassa lakisääteinen rotaatio oli ollut voimassa jo vuodesta 1975. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lakisääteisen rotaation hyötyjä, haittoja ja asiakkaalle siitä aiheutuvia kustannuksia. Tilintarkastajan toimikauden viimeisenä vuonna ennen rotaation aiheuttamaa vaihtoa tilintarkastuspalkkiot olivat seitsemän prosenttia korkeammat kuin normaalisti. Vastaavasti toimeksiannon ensimmäisen vuoden hinnoittelussa esiintyi jo aiemmin mainittua low balling -ilmiötä, palkkioiden ollessa 16% keskimääräistä alemmalla tasolla. Tämän jälkeen palkkiot nousivat tavallista korkeammalle ja ylittivät ensimmäisen vuoden palkkiosta asiakkaalle koituneen hyödyn. Kokonaisuudessaan asiakkaan kustannukset tilintarkastuksesta nousivat rotaation myötä. (Cameran ym. 2015: 1, 21–22.)

Peilaten edellä mainittuun hinnoitteluun, tutkimuksessa selvitettiin tilintarkastuksen laadun kehitystä toimeksiantosuhteen eri vaiheissa. Huomattiin, että laatu oli heikoimmillaan toimeksiannon kolmena ensimmäisenä vuonna, jonka jälkeen se alkoi parantua. Näihin tuloksiin vedoten, lakisääteistä rotaatiota ei asiakkaan kannalta koettu tarpeelliseksi. Rotaatiosta aiheutui asiakkaalle lisäkustannuksia, mutta tarkastuksen laatu ei tästä huolimatta parantunut. (Cameran ym. 2015: 1, 21–22.)

Garcia-Blandon ja Argiles (2015) tutkivat toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimuksen aineisto koostui espanjalaisten pörssiyhtiöiden tilintarkastustiedoista. Yhtiöiden oli tutkimuksen aikaisen rotaatiovaatimuksen mukaan kierrätettävä päävastuullista tilintarkastajaa seitsemän vuoden välein. Tilintarkastajien riippumattomuuden huomattiin olevan heikompi pidemmissä toimikausissa. Tulokset tukivat tilintarkastusyhteisön rotaatiota riippumattomuuden takaamiseksi. (Garcia-Blandon & Argiles 2015: 91–92.) Edellisistä tutkimustuloksista saatua informaatiota voidaan verrata tutkimuksen empiirisessä osassa käytettävään aineistoon. Tutkimuksien ajankohta sekä aineistona olleiden yritysten kuuluminen Euroopan Unioniin ja sen tuoma lainsäädäntö ovat lähellä suomalaisella aineistolla tehtävää tutkimusta. Tutkimustuloksien perusteella rotaation hyötyjä ja haittoja tulisi tutkia myös jatkossa, jotta rotaation tarpeellisuudesta saadaan lisää tietoa.

4.2. Toimikauden pituuden vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Seuraavissa kappaleissa perehdytään tutkimustuloksiin toimikauden pituuden vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden tarkastelu on jaettu omiin kappaleisiinsa. Asioita on syytä tarkastella erillään, sillä päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön vaikutukset on todettu erilaisiksi. Niiden osalta on myös erilaisia rotaatiovaatimuksia.

4.2.1. Tilintarkastusyhteisön toimikauden pituus

Sinason, Jones ja Shelton (2001) tutkivat toimikauden pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Pitkän toimikauden uskottiin häiritsevän tilintarkastajan riippumattomuuden toteutumista. Toimikauden pituuteen vaikuttavina muuttujina tutkittiin Big4-yhteisön vaikutusta, asiakkaan kokoa, kasvuvauhtia, riskisyyttä ja mukautettuja tilintarkastuskertomuksia. Tilintarkastajan toimikauden pituuden keskiarvo tutkimuksessa oli yli kuusi vuotta ja mediaani viisi vuotta.

Tilintarkastajan Big4-statuksella ei ollut vaikutusta toimikauden pituuteen. Jaettaessa aineisto Big4- ja muihin tilintarkastajiin ei toimeksiantojen pituuksissa havaittu eroja. Asiakasyrityksen koolla puolestaan oli positiivinen vaikutus. Suurimmilla yrityksillä suhteet olivat pisimpiä, ja mitä pienemmäksi yrityksen koko meni, sitä lyhyempi toimeksianto keskimäärin oli. Asiakasyrityksen kasvaessa nopeasti oli toimikausi keskimääräistä lyhyempi. Korkean riskisyyden omaavien tai mukautettuja tilintarkastuskertomuksia saaneiden yritysten ja toimikauden pituuden välillä ei löydetty tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta. (Sinason ym. 2001: 36–38.) Tutkimuksen tuloksia voidaan verrata samankaltaisia hypoteeseja sisältäneeseen Tharir ym. (2001) tutkimukseen. Asiakkaan koon ja toimikauden pituuden välisestä suhteesta saadut tulokset olivat yhteneviä. Big4-tilintarkastajan, asiakasyrityksen kasvuvauhdin ja riskisyyden vaikutuksista saadut tulokset erosivat. Tutkimuksissa on siis saatu toimikauden pituuteen vaikuttavista tekijöistä erilaisia tuloksia eikä yksiselitteisiä päätelmiä niiden perusteella voida tehdä. Erilaiset tutkimusympäristöt myös vaikuttavat tuloksiin.

Lee, Mande ja Son (2009) tarkastelivat tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastajan tehokkuuden suhdetta. Tehokkuutta arvioitiin tilintarkastusraportoinnin viivästyksen perusteella. Tuloksista selvisi, että pidempään saman asiakkaan tilintarkastajana toiminut suoritti työnsä tehokkaammin eli hänen työssään oli vähemmän viivästyksiä. Viivästyksiä aiheutui useimmin toimikausien alkuvaiheessa, jolloin tilintarkastaja tuntemus asiakkaasta oli vielä kehittymässä.

Johnson, Khurana ja Reynolds (2002) tutkivat samaan tapaan toimikauden pituuden ja raportoinnin laadun välistä yhteyttä. Tulokset olivat samankaltaisia kuin Lee ym. (2009) tutkimuksessa. Tilintarkastajan ja asiakkaan lyhyen suhteen aikana (2–3 vuotta) aiheutui enemmän laatuvirheitä kuin pidempien suhteiden aikana (yli 4 vuotta). Yli yhdeksän vuoden toimeksiantojen ei katsottu enää parantavan raportoinnin laatua suhteessa yli neljän vuoden pituisiin toimeksiantoihin. (Johnson ym. 2002.) Näiden tutkimuksien perustella voitiin huomata, että asiakkaalle aiheutui ylimääräisiä kustannuksia tilintarkastajan vaihtamisesta. Tämä johtui siitä, että tilintarkastajan raportointi viivästy tai sen laatu oli heikompa toimikauden ensimmäisinä vuosina. (Johnson ym. 2002; Lee ym. 2009.)

Geiger ja Raghunandan (2002) havaitsivat tutkimuksessaan, että tilintarkastajien raporteissa oli enemmän virheitä toimeksiannon ensimmäisinä vuosina. He esittivät näkemyksen, joka puolsi pidempiä toimikausia. Samalla he kyseenalaistivat tilintarkastajien pakollisen rotaation tarpeellisuuden. Heidän mukaansa tilintarkastajan ja asiakkaan suhteen

pidentyessä tilintarkastajan ymmärrys asiakkaan liiketoiminnasta syveni ja samalla tarkastuksen laatu parantui.

Bell ym. (2015) pyrkivät selittämään tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastuksen laadun kehittymistä asiakassuhteen edetessä. Laadun mittauksessa käytettiin riippumattomia asiantuntijoita, jotka arvioivat tilintarkastusten laatua etsimällä puutteita raportoinnista haastatteleamalla tarkastajia ja tutkimalla heidän työpapereitaan. Aineisto käsitti yhdysvaltalaisia yrityksiä. Tilintarkastuksen laatu oli toimeksiannon ensimmäisenä vuotena heikoimmillaan. Tämän jälkeen laatu parani jyrkästi vuosi vuodelta paremmaksi. Ensimmäinen vuosi todettiin tilintarkastajan kannalta haastavimmaksi, mutta tämän jälkeen laatu oli hyvällä tasolla. Tilintarkastuksen laatu alkoi heiketä pitkissä toimeksiannoissa yksityisissä yrityksissä, mutta SEC-rekisteröidyissä yrityksissä laatu pysyi hyvänä myös pitkissä suhteissa.

Dao, Mishra ja Raghunandan (2008) selvittivät sijoittajien mielipiteitä tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksista tarkastuksen laatuun. Tutkimuksessa mitattiin yhdysvaltalaisyriyten osakkeenomistajien äänestyskäyttäytymistä tilintarkastajan hyväksymiseksi. Omistajat kokivat pitkän tilintarkastajan toimikauden olevan haitaksi tarkastuksen laadulle. Osakkeenomistajat antoivat enemmän tilintarkastajan vaihtamista puoltavia ääniä, kun tilintarkastajan toimikausi oli ollut pidempi. Tulos oli sama sekä Big4-yhteisöjen tarkastamilla, että muiden tarkastamilla yrityksillä. Dao ym. (2008) saamat tulokset omistajien näkemyksistä eroavat muista tutkimuksista (Bell ym. 2015; Lee ym. 2009; Johnson ym. 2002), joissa tarkastuksen laadun havaittiin olevan heikompi toimikauden ensimmäisinä vuosina, ja sen koettiin parantuvan pidemmissä suhteissa. Selityksenä omistajien mielipiteeseen tilintarkastajan vaihtamisesta esitettiin median vaikutusta, joka pyrkii korostamaan pitkissä toimikausissa aiheutuneita vahinkoja. Mediassa esitettyjen tutkimuksien ja uutisten arvioitiin vaikuttavan omistajien suhtautumiseen tilintarkastajia kohtaan (Dao ym. 2008: 309).

4.2.2. Päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituus

Australialaisessa tutkimuksessa havaittiin tilintarkastuksen laadun heikkenevän päävastuullisen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisen suhteen pidentyessä. Tämän arvioitiin johtuvan tilintarkastajan riippumattomuuden heikkenemisestä, tilintarkastajan ja toimitusjohtajan tullessa läheisemmiksi toisilleen. Laatua mitattiin harkinnanvaraisten

erien ja arvostuskäytäntöjen tarkkuuden perusteella. Pidemmissä suhteissa yritykset pystyivät vapaammin muokkaamaan harkinnanvaraisia eriä tilinpäätöksissään tilintarkastajan niihin puuttumatta. (Ball, Tyler & Wells 2015: 173–178.)

Samassa tutkimuksessa huomattiin tarkastuksen laadun paranevan tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan pidemmissä suhteissa. Tuloksien valossa toimikauden pituuden ja tarkastuksen laadun suhdetta pidettiin monimutkaisena. Asiakasyrityksen johto ja tilintarkastaja eivät saisi olla liian läheisiä, mutta pidemmässä suhteessa tilintarkastajan ymmärrys asiakkaan liiketoiminnasta syventyi ja tarkastuksen laatu parantui. Tuloksien perusteella päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota pidettiin tärkeämpänä kuin tilintarkastusyhteisön rotaatiota. (Ball, Tyler & Wells 2015: 173–178.)

Carey ja Simnett (2006) saivat australialaisella aineistolla tehdyssä tutkimuksessa myös päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiota puoltavia tuloksia. Päävastuullisen tarkastajan toimikauden edetessä työn laatu heikkeni. Laatua mitattiin esimerkiksi sillä, miten herkästi tilintarkastaja antoi going concern -mukautuksia heikossa taloudellisessa tilanteessa oleville yrityksille. Mukautuksien antaminen väheni toimikauden edetessä, joka tulkittiin tilintarkastuksen laadun heikkenemiseksi. Suurilla tilintarkastusyhteisöillä (Australiassa Big6) tarkastuksen laatu pysyi tasaisempana toimikauden edetessä kuin muilla yhteisöillä. Tutkimus tehtiin ennen lakisääteisen rotaation voimaantuloa Australiassa ja tuloksilla perusteltiin päävastuullisen tilintarkastajan rotaation tarpeellisuutta. Tulokset päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta olivat yhteneviä myös australialaisella aineistolla tehdyn Ball ym. (2015) tutkimuksen kanssa.

Manry, Mock ja Turner (2008) selvittivät myös päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksia tarkastuksen laatuun. Lähtökohtana oli tarkastella Sarbanes-Oxley -laissa säädetyn lakisääteisen päävastuullisen tilintarkastajan rotaation tarpeellisuutta. Päävastuullisen tilintarkastajan tuli vaihtua viiden vuoden välein SOX-lain voimaantulon jälkeen. Tutkimuksessa käytetty yhdysvaltalainen aineisto oli kerätty ajalta ennen SOX-lain voimaantuloa.

Tilintarkastuksen laadun mittaamisessa käytettiin harkinnanvaraisten erien (discretionary accruals) oikeellisuutta tilinpäätöksessä. Yrityksen riskisyydestä riippumatta pienien yritysten tarkastuksen laatu parani pitkissä yli seitsemän vuotta kestäneissä toimeksiantoissa. Suuremmilla yrityksillä ei löydetty riippuvuutta päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tarkastuksen laadun välillä. Tuloksien perusteella ei löydetty

syitä lakisääteiselle rotaatiolle. Tarkastustyön laadun havaittiin pysyvän ainakin harkinanvaraisten erien osalta hyvällä tasolla. (Manry, Mock & Turner 2008.)

4.3. Tilintarkastuspalkkion vaikutukset toimikauden pituuteen

Tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan toimikauden pituuden suhdetta on tutkittu erilaisilla tutkimusasetelmilla. Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007) tutkivat aihetta selvittämällä vaihtavatko asiakkaat tilintarkastajaansa herkemmin tilintarkastuspalkkioiden ollessa suhteellisesti suurempia. Tutkimuksen aineisto oli kerätty kymmenestä eri valtiosta ympäri maailmaa. Aineiston maihin lukeutuivat esimerkiksi Ruotsi, Tanska, Iso-Britannia, Australia ja Malesia. Syitä suhteellisesti korkeampaan tilintarkastuspalkkioon olivat esimerkiksi tilintarkastajan halu saada suurempia tuottoja toimeksiannon viimeisenä vuonna, asiakasyrityksen riskisyyden nousu tai oikeudenkäyntiriskin uhan kasvu. Tutkimuksen tuloksena suhteellisesti korkeampia tilintarkastuspalkkioita maksaneet yritykset vaihtoivat herkemmin tilintarkastajaansa. Palkkioiden vaikutus asiakkaiden vaihtamis päätöksiin havaittiin suureksi. Rajoittavana tekijänä todettiin, että vaihtotilanteissa ei tiedetty kumman osapuolen aloitteesta vaihto oli tapahtunut. Aikaisempien tutkimustuloksien perusteella tilintarkastajan vaihdoksista merkittävästi suurempi osa tapahtui asiakasyrityksen aloitteesta. Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007) uskoivat tämän perusteella tuloksiensa olevan hyvin luotettavia.

Hackenbrack ja Hogan (2005) tutkivat tilintarkastuspalkkion ja toimeksiantosopimuksen uusimisen suhdetta. He tutkivat aihetta tilintarkastajan näkökulmasta ja etsivät syitä tilintarkastajan haluun jatkaa sopimussuhdetta. Tärkein havainto oli, että suhteellisesti korkeammat tilintarkastuspalkkiot vaikuttivat positiivisesti tilintarkastajan päätökseen uusia sopimus asiakkaansa kanssa. Johnstone ja Bedard (2004) saivat toisenlaisia tuloksia tilintarkastuspalkkion ja toimeksiannon jatkamisen väliselle suhteelle. Heidän tutkimuksensa ei saatu vahvistusta, että tilintarkastuspalkkion suuruus vaikuttaisi tilintarkastajan ja asiakkaan suhteen keston. Tutkimuksessa jatkuvuus päätöksiä tarkasteltiin vain yhden suuren tilintarkastusyhteisön toimeksiannoista, joten tuloksille ei tule antaa liikaa painoarvoa.

Tilintarkastuspalkkioita ja tilintarkastajien vaihtuvuutta on tutkittu paljon Yhdysvalloissa vuoden 2002 kirjanpitoskandaalien ja Sarbanes-Oxley-lain säätämisen jälkeen. Ettredge, Li ja Scholz (2007) havaitsivat tutkimuksessaan selkeän yhteyden tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastajan vaihtamisen välillä. Tutkimuksessa tarkasteltiin Sarbanes-Oxley-

lain jälkeistä aikaa, jolloin tilintarkastuspalkkiot yleisesti nousivat tarkastuksessa vaaditun työmäärän kasvaessa. Tutkimuksessa selvisi, että suhteellisesti korkeampia palkkioita maksaneet yritykset erottivat herkemmin tilintarkastajansa. Sama riippuvuus huomattiin myös suurempia palkkionkorotuksia kokeneiden yritysten kohdalla. Suhteellisesti matalampia palkkioita maksaneet yritykset jatkoivat saman tilintarkastajan kanssa pidempään. Tilintarkastuspalkkion suuruuden vaikutus asiakkaiden päätöksiin havaittiin suureksi. (Ettredge ym. 2007.)

Hay ym. (2006) toteuttivat tilintarkastuspalkkioita käsitelleen tutkimuksen vuosilta 1977–2003 koostetulla aineistolla Tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden suhdetta käsitelleitä tutkimuksia oli tehty tänä aikana 13. Tutkimuksessa ei löydetty merkitsevää riippuvuutta suhteellisen tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden välillä. Tilintarkastuspalkkioiden havaittiin kuitenkin olevan alhaisempia uusissa lyhytkestoisissa toimeksiannoissa, joka viittaisi aikaisemmin käsiteltyyn low-balling -ilmiöön.

Hay (2013) toteutti samankaltaisen tutkimuksen uudemmalla aineistolla. Hän tutki vuosina 2004–2007 tehtyjä tutkimuksia tilintarkastuspalkkioon vaikuttavista tekijöistä. Toimikauden pituuden ja tilintarkastuspalkkion väliseen suhteeseen liittyviä tutkimuksia oli tällä aikavälillä tehty 28. Tutkimuksissa huomattiin lyhyissä toimikausissa olleen suhteellisesti alhaisemmat palkkiot kuin pitkissä toimikausissa. Uudemmissa tutkimuksissa on siis saatu näyttöä suhteellisten palkkioiden vaikutuksesta toimikauden pituuteen. Hayn (2013) tutkimuksen tulos eroaa muista tässä tutkimuksessa tehdyistä havainnoista tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden välillä.

Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa selvitettiin tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastusasiakkaiden lojaaliuden suhdetta. Lojaaliutta mitattiin toimeksiannon pituudella. Tutkimuksen tuloksena huomattiin, että suhteellisilla tilintarkastuspalkkioilla ja toimikauden pituudella oli vaikutusta toisiinsa. Huomattiin, että suhteellisesti alempia tilintarkastuspalkkioita maksaneet yritykset olivat lojaalimpia tilintarkastajilleen ja toimeksiannot jatkuivat pidempään. Tutkimuksessa havaittiin myös, että asiakkaat, jotka kokivat pienempiä vaihteluja palkkioissaan, toimivat pidempään tilintarkastajansa kanssa. Nämä yritykset saivat myös vähemmän going concern -mukautuksia tilintarkastuskertomuksissa ja olivat usein tarkastettu Big4-yhteisön toimesta. Tutkimuksessa huomattiin myös, että tilintarkastuspalkkioiden noustessa palkkion tasolla ennen korotusta oli vaikutusta korotukseen suhtautumiseen. Palkkioiden oltua suhteellisesti matalammalla tasolla ennen korotusta, palkkion korotus ei vaikuttanut asiakkaan haluun vaihtaa tilintarkastajansa.

Vastaavasti suhteellisesti korkeampia palkkioita maksaneiden kohdalla korotus vaikutti merkittävästi vaihtamishalukkuuteen. (Farag & Elias 2011: 79, 91.)

4.4. Yhteenveto toimikauden pituuden tutkimuksista ja hypoteesit

Edellä olevissa kappaleissa käsiteltiin lakisääteistä rotaatiota sekä tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksia tarkastuksen laatuun ja tilintarkastuspalkkioihin. Toimikauden pituutta käsitelleissä tutkimuksissa havainnot olivat varsin vaihtelevia. Lakisääteinen rotaatio ja toimikausien pituuden rajoittaminen koettiin hyödyttömäksi useammassa tutkimuksessa (Kwon ym. 2014; Cameran ym. 2015). Toimikauden edetessä tarkastuksen laadun katsottiin paranevan ja työn tehostuvan (Lee ym. 2004; Johnson ym. 2002; Geiger & Raghunandan 2002). Tehtyjen havaintojen perusteella enemmistö tutkimuksista puolsi pidempiä toimikausia ja kyseenalaisti rotaatiosta saatavia hyötyjä. Pidempien toimikausien hyötyjä perusteltiin eri tavoilla mitatun tarkastustyön laadun paranemisella toimikauden edetessä.

Lakisääteistä rotaatiota puoltavia tutkimustuloksia oli saatu, joissa huomattiin tarkastustyön laadun ja tilintarkastajan riippumattomuuden heikkenevän toimikauden pidentyessä (Bedard & Johnstone 2010). Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta oli saatu enemmän puoltavia tutkimustuloksia kuin tilintarkastusyhteisön rotaatiosta (Ball ym. 2015; Carey & Simnett 2006). Tuloksien perusteella päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio olisi tärkeämpää kuin tilintarkastusyhteisön rotaatio. Tutkimustuloksien määrä tässä tutkimuksessa on kuitenkin rajallinen, joten arviot ovat enemmän suuntaa antavia kuin vahvoja johtopäätöksiä.

Tilintarkastuksen laadun tutkiminen toimikauden pituuden suhteen antoi hyvän taustan tilintarkastuspalkkioiden ja toimikauden pituuden välisen suhteen tutkimiselle. Tarkastustyön laadun havaittiin paranevan monessa tutkimuksessa toimikauden edetessä, jolloin asiakkaat olivat myös tyytyväisempiä tilintarkastuksesta saatavaan informaatioon. Laadun pysyessä hyvällä tasolla pidemmissäkin toimeksiannoissa on mielekästä tutkia myös tilintarkastuspalkkioiden vaikutusta.

Tutkimuksien perusteella asiakkaille tärkeäksi tekijäksi tilintarkastuksen suhteen oli havaittu kustannustehokkuus. Palkkioiden suhteellinen suuruus vaikutti merkittävästi tilintarkastajan valintaan, kuten edellisissä luvuissa huomattiin. Tutkimuksen empiirisessä

osassa tutkitaan tilintarkastuspalkkion vaikutuksia toimikauden pituuteen. Aikaisemmissa tutkimuksissa havainnot ovat olleet ristiriitaisia, eikä selvää konsensusta ole löydetty. Osassa tutkimuksista alhaisemmat tilintarkastuspalkkiot johtivat pidempiin toimikausiin (Frag & Elias 2011; Kallunki ym. 2007; Ettredge ym. 2007). Osassa tutkimuksissa tällaista riippuvuutta ei löydetty (Hay ym. 2013; Johnstone & Bedard 2004). Päinvastaisia havaintoja ei todettu olevan, joissa suhteellisesti korkeampi tilintarkastuspalkkio johtaisi pidempään toimeksiantoon.

Tilintarkastajan vaihtumisia ei voida selittää ainoastaan tilintarkastuspalkkioilla. Tämä huomattiin luvussa kolme, jossa eriteltiin tilintarkastajien vaihdoksiin johtaneita syitä. On kuitenkin saatu selville, että yli 75% kaikista tilintarkastajan vaihdoksista tapahtuu asiakkaan aloitteesta (Calderon & Ofobike 2007). Tilintarkastuspalkkion suuruuden oli myös havaittu olevan asiakkaille merkittävin yksittäinen syy tilintarkastajan vaihtamiselle. Tämä oli havaittu useammassakin tutkimuksessa (Beattie & Fearnley 1995; Ettredge ym. 2007; Kallunki, Sahlström & Zerni 2007). Näiden tuloksien tukemana on mielekästä lähteä tutkimaan tilintarkastuspalkkion ja asiakkaan lojaaliuden välistä riippuvuutta.

Suurin osa aikaisemmista tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden suhteesta tehdyistä tutkimuksista on toteutettu yhdysvaltalaisella aineistolla, johon vaikuttavat paikallinen lainsäädäntö ja tilintarkastuskäytäntö. Aiheeseen liittyviä tutkimuksia on tehty Euroopassakin, mutta suomalaisella aineistolla tehtyä vastaavaa tutkimusta ei ole toteutettu. Tarkoituksena on selvittää, pätevätkö aikaisemmissa tutkimuksissa tehdyt havainnot tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden välisestä suhteesta suomalaisessa aineistossa ja suomalaisessa tilintarkastusympäristössä. Esikuva-artikkelin (Frag & Elias 2011) pohjalta esitetään hypoteesit tilintarkastuspalkkion vaikutuksista toimikauden pituuteen.

H1: Suhteellisesti pienempiä tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset pysyvät pidempään saman tilintarkastusyhteisön asiakkaana.

H2: Korotukset tilintarkastuspalkkioissa vaikuttavat voimakkaammin toimikauden pituuteen suhteellisesti korkeampia palkkioita maksavien kuin suhteellisesti matalampia palkkioita maksavien yrityksiä joukossa.

5. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkielman empiirisessä osassa tutkitaan neljännen luvun lopulla esitettyjä hypoteeseja. Tutkimuksessa sovelletaan Faragin ja Eliaksen (2011) käyttämiä analyysimenetelmiä ja regressiomalleja. Regressioanalyysien avulla selvitetään, onko tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastajan toimikauden pituuden välillä riippuvuutta. Tarkoituksena on selvittää pätevätkö esikuvatutkimuksessa havaitut riippuvuussuhteet suomalaisella aineistolla toteutettuna. Aikaisempi tutkimus oli toteutettu yhdysvaltaisella aineistolla aikavälillä 2000–2006. Tämä tutkimus toteutetaan suomalaisella aineistolla, joka on kerätty vuosilta 2010–2016. Erilainen tilintarkastusympäristö ja ajankohta tuovat tutkimukseen omat erityispiirteensä, jotka huomioidaan tutkimuksen toteuttamisessa ja tulosten analysoinnissa. Saatujen tuloksien luotettavuutta ja tieteellistä merkittävyyttä pohditaan tarkemmin yhteenvetokappaleessa.

5.1. Tutkimusaineisto

Tutkimuksessa tarkasteltava yritysjoukko koostuu suomalaisista pörssilistatuista julkisista osakeyhtiöistä. Aineistoon on valittu pörssilistatut yhtiöt, sillä näiden yhtiöiden kohdalla kaikki vaadittava data oli kerättävissä vapaasti saatavilla olevista tilinpäätöksistä ja yliopiston käytössä olleista tietokannoista. Suomessa julkisesti noteeraamattomilla ja muilla pienemmillä yhtiöillä tietojen saaminen tähän tutkimukseen olisi ollut huomattavan haasteellista. Tutkimuksen aineistona käytetään tietoja yhtiöiden tilintarkastuksista ja tilinpäätöksistä. Aineisto on kerätty Voitto+ ja Orbis-tietokannoista sekä yrityksiä tilinpäätöksistä. Voitto+ -tietokannasta on kerätty tiedot tilintarkastuksen suorittaneista tilintarkastusyhteisöistä. Orbis-tietokannasta haettiin kaikki tilinpäätöksiin liittyvät taloustiedot. Tilintarkastuspalkkiot kerättiin käsin yhtiöiden tilinpäätöksistä. Aineisto on muokattu tutkimuksen vaatimaan muotoon taulukkolaskentaohjelmassa. Kerätystä datasta muodostetut muuttujat on käsitelty vastaamaan esikuvatutkimusta.

Aineistosta on poistettu kaikki yritykset, joiden kohdalla tiedot eivät olleet saatavilla tai tiedot olivat puutteelliset. Tarkemmat tiedot lopullisesta aineistosta ovat tämän kappaleen lopulla ja luvun kuusi alussa. Yritys poistettiin aineistosta, jos siltä puuttui jokin tieto tutkimuksen ajanjaksolta 2010–2016. Tällä varmistettiin lopullisen aineiston täydellisyys ja tuloksien luotettavuus. Osa yhtiöistä oli fuusioitunut tarkastelujakson aikana ja osa oli

perustettu vasta tutkimuksen alkamisajankohdan jälkeen, joten nämä poistettiin aineistosta. Kaikki pankki- rahoitus- ja vakuutusalan yritykset on myös poistettu aineistosta näiden toimialojen erilaisten taserakenteiden ja tilinpäätöskäytäntöjen vuoksi.

Tilintarkastuspalkkiot ovat kerätty yhtiöiden tilikauden 2016 tilinpäätöksien liitetiedoista. Tiedot tilintarkastuspalkkioista on kerätty käsin, sillä ne eivät olleet saatavilla tietokannoista. Yhtiöiden ollessa tilintarkastuslain mukaisesti tilintarkastettuja tulee tilinpäätöksen liitetiedoissa esittää tilintarkastusyhteisöille maksetut palkkiot eriteltynä varsinaisiin tilintarkastuspalveluihin, veroneuvontaan ja muihin palveluihin (Kirjanpitoasetus 1997/1339: 2:7a§). Tässä tutkimuksessa tilintarkastuspalkkioista tarkastellaan yrityksiens maksamia lakisääteisen tilintarkastuksen palkkioita. Tilintarkastusyhteisöille maksettuja muihin palveluihin liittyviä palkkioita, kuten veroneuvontaa tai yritysjärjestelyjen palkkioita ei oteta huomioon.

Tilintarkastajan vaihdoksia tutkitaan seitsemän vuoden ajanjaksolta, kuten Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa. Ajanjaksoksi valikoitiin vuodet 2010–2016, jotka olivat tutkimuksen tekohetkellä viimeisimmät vuodet, joista data oli saatavilla. Yritykset luokitellaan vaihtumisien perusteella ”vaihtajiin” ja ”lojaaleihin” -yrityksiin. Lisäksi tarkasteltiin tilintarkastajien vaihdoksien määrää. Vaihdoksista koottu aineisto muodostettiin esikuvatutkimuksen tapaan. Tutkittavien yhtiöiden ollessa suomalaisia julkisia osakeyhtiöitä vaihdoksien tutkiminen rajoittuu yrityksiens KHT-yhteisöjen vaihtamiseen. Suomessa julkisissa osakeyhtiöissä valittavista tilintarkastajista on vähintään yhden oltava KHT-tilintarkastaja (Osakeyhtiölaki 2006/624: 7:6§).

Orbis-tietokannasta kerättiin tarvittavia tunnuslukuja ja tilinpäätöstietoja. Tietokannasta saatuja lukuja on verrattu pistokoeluontoisesti yritysten virallisiin tilinpäätöksiin ja todettu lukujen olevan oikeita ja näin ollen luotettavia. Osa tunnusluvuista on laskettu taulukkolaskentaohjelmassa esikuvatutkimuksen kaavojen mukaisesti. Kaikki käytetyt muuttujat on selitetty tarkemmin regressiomallien yhteydessä, jossa on kuvattu miten luvut muodostuvat. Kaikki tilinpäätöksistä poimitut luvut ovat yrityksiens konsernitilinpäätöksiens IFRS-lukuja.

Alkuperäisessä Voitto+ -tietokannasta kerätyssä tilintarkastustiedoista muodostetussa aineistossa oli 227 suomalaisen julkisen osakeyhtiön (oyj) tiedot. Tilintarkastustiedoista saatiin lopulta koostettua 147 yrityksen aineisto. Puutteellisten tilinpäätöstietojen tai muuten tutkimukseen sopimattomien yrityksiens rajaamisen jälkeen lopullisessa aineis-

tossa oli 100 suomalaisen pörssiyrityksen tiedot. Näistä tilintarkastajaansa tarkastelujakson aikana ei ollut vaihtanut 68 yritystä (68%). Vaihtaneita oli vastaavasti 32 (32%). Tämän jälkeen yritykset oli tarkoitus luokitella vielä tarkemmin vaihtumisien lukumäärän perusteella. Tämä tutkimuksen osa ei toteutunut, sillä aineistossa ei esiintynyt yrityksiä, jotka olisivat vaihtaneet tilintarkastajaansa useammin kuin kerran. Tämä ei kuitenkaan estänyt tutkimuksen toteuttamista. Lopullista aineistoa ja sen keskeisimpiä lukuja on kuvattu tarkemmin luvussa 6.1.

5.2. Tutkimusmenetelmät

Tutkimus toteutetaan esikuvatutkimusta mukaillen. Tutkimusasetelma ja tutkimusmenetelmät ovat samoja kuin Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa. Tilastolliset analyysit suoritetaan SAS Enterprise Guide -ohjelmalla. Tilastollisina menetelminä käytetään sekä lineaarista että logistista regressioanalyysia. Lineaarisella regressiomallilla selvitetään tilintarkastuspalkkioiden muodostumista. Mallissa kontrolloidaan yleisesti tilintarkastuspalkkion muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tuloksia hyödynnetään toisessa regressiomallissa. Logistista regressioanalyysia käytetään toimikauden pituuteen vaikuttavien tekijöiden tutkimuksessa. Mallin avulla tarkastellaan erityisesti riippuvuussuhdetta suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastajan toimikauden pituuden välillä.

Lineaarista regressiomallia käytetään usein tilanteissa, joissa selitettävä muuttuja on jatkuva. Regressiomallin avulla voidaan mallintaa ilmiö matemaattiseen muotoon ja tutkia riippuvuussuhteita. Usein etsitään muuttujajoukosta tekijöitä, jotka selittävät parhaiten selitettävää muuttujaa. Linearisessa mallissa tulee ottaa huomioon mallissa olevien muuttujien määrä ja niiden suhde havaintojen määrään, jotta malli antaisi relevantteja tuloksia. Selittävien muuttujien välillä ei tulisi olla liian voimakkaita korrelaatioita, mutta niiden tulisi korreloida huomattavasti selitettävään muuttujaan. Residuaalien eli selittämättä jäävien osien tulisi myös olla normaalisti jakautuneita (Metsämuuronen 2009: 711–713). Lineaarista mallia tullaan käyttämään tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavien tekijöiden tutkimisessa. Edellä mainittuja oletuksia tarkastellaan tulosten käsittelyn yhteydessä.

Logistinen regressioanalyysi soveltuu tutkimukseen, jossa selitettävä muuttuja on luokiteltuasteikolla. Tässä tutkimuksessa tilintarkastajan vaihdoksia tutkitaan vaihtaneiden ja saman tilintarkastajan tarkastamana pysyneiden välillä, joten sen käyttö on perusteltua. Sen avulla voidaan etsiä muuttujajoukosta tekijöitä, jotka parhaiten selittävät muuttujan

arvoa. Voidaan myös tutkia, olisivatko jotkut vaihtoehtoiset muuttujat parempia selittämään selitettävää muuttujaa. Samalla voidaan eliminoida joukosta muuttujia, joiden selityskyky jää alhaiseksi. (Metsämuuronen 2009: 743.)

Logistinen regressioanalyysi ei vaadi niin paljoa ennakko-oletuksia kuin lineaarinen regressioanalyysi. Siinä ei tarvitse tehdä oletusta selittävien muuttujien normaalisuudesta, eikä selittäjien tarvitse olla lineaarisesti toisistaan riippuvia. Multikollineaarisuutta eli muuttujien voimakasta keskinäistä korrelaatiota on kuitenkin syytä tutkia. Tämä tarkoittaa sellaisia tilanteita, joissa kaksi muuttujaa tuovat malliin saman selityksen, jolloin toinen niistä olisi tarpeeton. Muuttujien välillä tulisi kuitenkin olla jonkin verran korrelaatiota, jotta löydetään riippuvuuksia ja saadaan luotua malleja. Liian voimakkaat korrelaatiot voivat kuitenkin vääristää lopputuloksia. Otokoko ei myöskään ole niin tarkkaan rajattu logistisessa- kuin lineaarisessa regressioanalyysissä. Havaintojen määrän tulee kuitenkin olla järkevä mallissa oleviin muuttujiin nähden, jotta tulokset olisivat luotettavia ja risteäviä havaintoja olisi tarpeeksi. (Metsämuuronen 2009: 645–646; 744–745.) Edellä kuvattuja tilastollisia menetelmiä on käytetty myös esikuvatutkimuksessa (Farag & Elias 2011), jonka perusteella ne on valittu myös tähän tutkimukseen. Rajoitusten ja oletusten suhteen ne soveltuvat hyvin tutkimuksen tarkoituksiin.

Regressiomallien selityskykyä selitettävään ilmiöön nähden arvioidaan mallien selitysasteilla. Selitysasteella R^2 voidaan kuvata, kuinka hyvin regressiomalli pystyy selittämään selitettävää muuttujaa. Selitysaste kertoo prosentteina, kuinka hyvin malli kuvaa selitettävän muuttujan vaihtelua. Korkeampi selitysaste kertoo, että muuttujat korreloivat vahvasti selitettävän muuttujan kanssa ja selittävät sen arvoa hyvin. Korjattu selitysaste (adjusted R^2) ottaa huomioon myös otokoon ja muuttujien määrän. F-testi kertoo regressio-kertoimien laadusta. Se kertoo eroavatko regressiokertoimien arvot nolasta. Sen tutkimisella voidaan myös vahvistaa regressiomallien käytettävyyttä. (Metsämuuronen 2009: 719–721.) Arvioimalla regressiomallien selitysasteita saadaan informaatiota mallien käyttökelpoisuudesta ja tuloksien merkittävydestä. Näitä käytetään tuloksien arvioinnin yhteydessä.

Tutkimuksen hypoteeseja arvioidaan tilastollisissa testauksessa käytetyllä p-arvolla. P-arvo luokitellaan Metsämuuronen (2009) mukaan yleensä kolmeen eri merkitsevyyssuon:

*** $p < 0,001$ (0,1%) Tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

** $p < 0,01$ (1%) Tulos on tilastollisesti merkitsevä.

* $p < 0,05$ (5%) Tulos on tilastollisesti melkein merkitsevä.

Metsämuuronen (2009) on sitä mieltä, että tiukat rajanvedot p-arvojen välillä ovat harhaanjohtavia ja rajoittavat tuloksien tulkintaa liikaa. Hän kannattaa havaitun p-arvon käyttöä, jonka perusteella tutkimuksen käyttäjä voi itse arvioida tuloksen merkittävyyden. Tässä tutkimuksessa hypoteesien hyväksymisen merkitsevyystasoksi asetetaan 5%.

Tutkimus koostuu kahdesta vaiheesta. Ensin muodostetaan lineaarinen regressiomalli, jolla selitetään tilintarkastuspalkkion muodostumista. Selitettävänä muuttujana on yrityksen vuonna 2016 maksama lakisääteinen tilintarkastuspalkkio. Selittävien muuttujien avulla pyritään löytämään tekijät, jotka ohjaavat tilintarkastuspalkkion muodostumista. Mallin tarkoituksena on muodostaa aineiston yrityksille suhteelliset tilintarkastuspalkkiot, joita käytetään logistisessa regressiomallissa. Suhteelliset palkkiot muodostetaan regressiomallin jäännösvirheistä. Tässä mallissa jäännösvirhe kuvaa sitä osaa tilintarkastuspalkkioista, joita selittävät muuttujat eivät pysty selittämään. Tämän oletetaan olevan negatiivisesti korreloitunut lojaaliusmuuttujien kanssa. (Frag & Elias 2011: 83–85.)

Logistisella regressiomallilla tutkitaan toimikauden pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Mallissa erityisen huomion kohteena on ensimmäisestä regressiomallista poimittu selittymätön osa tilintarkastuspalkkioista. Selitettävänä muuttujana tässä mallissa on tilintarkastajan vaihdokset. Selittävät muuttujat pyrkivät kuvaamaan toimikauden pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Selittävät muuttujat on kerätty aikaisempien aiheesta tehtyjen tutkimuksien perusteella. Päähuomio mallissa on tilintarkastuspalkkiomuuttujan ja lojaaliusmuuttujan välisessä yhteydessä. Samalla voidaan tarkastella muitakin toimikauden pituuden kanssa korreloivia tekijöitä. (Frag & Elias 2011: 83–85.)

5.3. Tutkimuksen muuttujat ja regressiomallit

Regressiomallit, joilla ilmiötä tutkitaan, on laadittu Faragin ja Eliaksen (2011) mallien pohjalta. Regressiomallien selittävät muuttujat ja näin ollen tutkimuksen perusidea on esikuvatutkimuksen kaltainen. Malleihin on tehty joitain muutoksia. Niihin on lisätty selittäviä muuttujia aikaisempien tilintarkastuspalkkiotutkimuksien perusteella. Joitain muuttujia on myös jouduttu jättämään pois. Tutkittavan aineiston kohdalla kaikkea vastaavaa dataa ei ollut saatavilla, joka osaltaan vaikutti malleihin valittuihin muuttujiin.

Selittäviä muuttujia on lisätty tunnettujen tilintarkastuspalkkioihin liittyvien tutkimuksien pohjalta, kuten Simunic (1980), Ettredge ym. (2007) sekä Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007). Tilintarkastuspalkkioita tutkivaan regressiomalliin lisättiin maksuvalmiuden muuttuja QR (= quick ratio) ja toimintojen monimutkaisuutta mittaava TYTÄR (= tytäryhtiöiden määrä). Quick ratiota tilintarkastuspalkkion selittämisessä käyttivät Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007). Simunic (1980) on käyttänyt tytäryhtiöiden määrää selittävänä muuttujana. Tämän jälkeen myös moni muu on huomannut sen yhteyden tilintarkastuspalkkioihin. Näiden tutkimuksien tuloksia on analysoitu tarkemmin teoriaosuudessa. Muuttujilla pyritään kattavasti kontrolloimaan tutkimustulosten perusteella havaittuja tilintarkastuspalkkion suuruuteen vaikuttavia tekijöitä.

Seuraavassa on esitetty tutkimuksessa käytettävät regressiomallit ja selitetty niissä käytettävät muuttujat. Ensin on esitetty regressiomallin yhtälö, jonka jälkeen on selitetty miten siinä käytetyt muuttujat ovat muodostettu. Lineaarisen regressiomallin selitettävänä muuttujana on tilintarkastuspalkkio vuodelta 2016. Kaikki lineaarisen regressiomallin muuttujien arvot ovat tilikaudelta 2016.

Lineaarinen regressiomalli tilintarkastuspalkkioon vaikuttavista tekijöistä:

$$(1) \quad \text{Log(PALKKIO)} = \beta_0 + \beta_1\text{KOKO} + \beta_2\text{VAIHTO} + \beta_3\text{SAAMISSET} + \beta_4\text{VIERAS} + \beta_5\text{QR} + \beta_6\text{ROA} + \beta_7\text{TAPPIO} + \beta_8\text{TYTÄR} + \beta_9\text{BIG4} + \varepsilon$$

PALKKIO = Luonnollinen logaritmi tilintarkastuspalkkioista.

KOKO = Taseen loppusumma, luonnollinen logaritmi taseen loppusummasta.

VAIHTO = Vaihto-omaisuuden suhteellinen osuus. Vaihto-omaisuuden arvo jaettuna taseen loppusummalla.

SAAMISSET = Myyntisaamisten suhteellinen osuus. Myyntisaamiset jaettuna taseen loppusummalla.

VIERAS = Vieraan pääoman suhteellinen osuus. Vieras pääoma jaettuna taseen loppusummalla.

QR = Lyhytaikainen maksuvalmius, quick ratio. Lyhytaikaiset varat jaettuna lyhytaikaisilla veloilla.

ROA = Pääoman tuottoaste. Liikevoitto jaettuna taseen loppusummalla.

TAPPIO = Tilikauden tulos. Saa arvon 1, jos tilikauden tulos on tappiollinen, voitollinen tulos saa arvon 0.

TYTÄR = Tytäryhtiöiden määrä.

BIG4 = Tilintarkastusyhteisö. Saa arvon 1, jos tilintarkastuksen on suorittanut yksi Big4-tilintarkastusyhteisöistä (KPMG, E&Y, PWC tai Deloitte), muuten arvon 0.

Tilintarkastajien toimikauden pituutta tutkivassa mallissa ei ole lisätty muuttujia Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimukseen nähden. Mallista on jouduttu jättämään pois going concern mukautuksesta indikoiva muuttuja datan saatavuuden vuoksi. Muuten muuttujat ovat esikuvatutkimuksen mukaisia. Selittävinä tekijöinä on palkkiomallista saadun suhteellisen tilintarkastuspalkkion lisäksi yleisesti toimikauden pituuteen vaikuttavina pidettyjä muuttujia. Logistisen regressiomallin selitettävänä muuttuja on tilintarkastajan vaihtuminen 2010–2016 välisenä aikana. Selittävien muuttujien arvot ovat vuodelta 2016 tai TAPPIO ja KASVU muuttujien osalta ajanjaksolta 2010–2016.

Logistinen regressioanalyysi, tilintarkastajan vaihtuvuuteen vaikuttavista tekijöistä:

$$(2) \quad \text{LOJAALI (LOJTASO)} = \beta_0 + \beta_1 \text{SUHTPALK} + \beta_2 \text{KOKO} + \beta_3 \text{TAPPIO} + \beta_4 \text{KASVU} + \beta_5 \text{VIERAS} + \beta_6 \text{BIG4} + \varepsilon$$

LOJAALI = Tilintarkastajan vaihtuminen tarkastelujakson aikana. Saa arvon 1, jos yritys ei ole vaihtanut tilintarkastajaansa tarkastelujakson aikana, jos tilintarkastaja on vaihtunut, saa arvon 0.

LOJTASO = Saa arvon 4, jos yritys ei ole vaihtanut tilintarkastajaansa tarkastelujakson aikana, arvon 3, jos yritys vaihtoi tilintarkastajaansa kerran, arvon 2, jos tilintarkastaja vaihtui 2 kertaa, ja arvon 1 jos tilintarkastaja vaihtui 3 kertaa tai enemmän.

SUHTPALK = Selittymätön osa tilintarkastuspalkkioon vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksen ensimmäisestä regressiomallista poimittu residuaali, joka kuvaa suhteellista tilintarkastuspalkkiota kullekin yritykselle.

KOKO = Taseen loppusumma. Luonnollinen logaritmi taseen loppusummasta.

TAPPIO = Saa arvon 1, jos yrityksen tulos on ollut tappiollinen vuosien 2010-2016 aikana, voitollinen tulos saa arvon 0.

KASVU = Yrityksen kasvuvauhti laskettuna seuraavalla kaavalla: (liikevaihto 2016 – liikevaihto 2010) / liikevaihto 2010.

VIERAS = Vieraan pääoman suhteellinen osuus. Vieras pääoma jaettuna taseen loppusummalla.

BIG4 = Tilintarkastusyhteisö. Saa arvon 1, jos tilintarkastuksen on suorittanut yksi Big4-tilintarkastusyhteisöistä (KPMG, E&Y, PWC tai Deloitte), muuten arvon 0.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Kuudennessa luvussa esitetään regressiomallien tulokset ja käydään läpi niistä tehdyt keskeiset havainnot. Alussa perehdytään tarkemmin käsiteltävään aineistoon jakaumien ja keskeisten tunnuslukujen avulla. Tämän jälkeen käsitellään regressiomallien tuloksia ja arvioidaan mallien luotettavuutta. Luvun lopussa tehdään yhteenveto havainnoista, kerrotaan johtopäätökset esitettyihin hypoteeseihin ja pohditaan tuloksien tieteellistä merkittävyyttä. Tuloksien käsittelyssä huomioidaan aikaisemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja verrataan saatuja tuloksia niihin. Pohditaan myös tutkimusasetelman rajoituksia ja niiden vaikutuksia tutkimukseen.

6.1. Aineiston jakauma ja tunnusluvut

Taulukossa 1 on esitelty tutkimusaineiston jakautuminen tilintarkastajien vaihtumisien suhteen. Lopullisen aineiston 100 yrityksestä 95 (95%) oli Big4 -tilintarkastusyhteisöjen tarkastamia ja 5 (5%) muiden tilintarkastusyhteisöjen tarkastamia. Suomessa pörssiyritykset valitsevat pääsääntöisesti Big4-yhteisön tilintarkastajakseen. Tilintarkastajansa vaihtaneita yrityksiä oli yhteensä 32 (32%) ja saman yhteisön tarkastamana pysyi 68 (68%). Vaihtaneista yrityksistä kaikki olivat vaihtaneet tilintarkastajaansa tarkastelujakson aikana yhden kerran. Useammin vaihtaneita yhtiöitä ei ollut aineistossa. Taulukossa 1, lojalliuden tasoa mitannut muuttuja sai vain arvoja 3 (1 vaihto) tai 4 (ei vaihtoa). Tämä huomataan myös hyvin taulukosta 2, jossa LOJTASO -muuttuja on saanut vain arvoja 3 (vaihtanut kerran tilintarkastajaansa) tai 4 (ei vaihtanut tilintarkastajaansa). Tämän perusteella tilintarkastajan vaihtumista voitiin tutkia tilintarkastajansa vaihtaneiden ja saman tilintarkastajan kanssa pysyneiden välillä. Tähän käytettiin logistista regressioanalyysia. Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa oli lisäksi tutkittu vaihtumisien määrän vaikutusta. Tätä oli tutkittu ordinaalisella logistisella regressioanalyysillä, jossa tilintarkastajien vaihtumiset oli jaettu neljään eri ryhmään. Vaihdoksien määrän vaikutusta ei ollut mahdollista tutkia tällä aineistolla.

Taulukko 1. Tilintarkastajien vaihtumisien jakautuminen aineistossa. (n = 100)

	Non- Big 4	Big 4	Yhteensä (kpl)	Yhteensä (%)
Vaihtajat	3	29	32	32,0 %
3 (1 vaihto)	3	29	32	32,0 %
Lojaalit	2	66	68	68,0 %
4 (ei vaihtoa)	2	66	68	68,0 %
Yhteensä	5	95	100	100,0 %

Taulukossa 2 on esitetty selitettävien sekä selittävien muuttujien keski -ja hajontalukuja. Taulukossa on esitetty muuttujien keskiarvo, mediaani, keskihajonta, minimiarvo ja maksimiarvo. Muuttujien muodostaminen on selitetty regressiomallien esittelyn yhteydessä, luvussa viisi. Taulukossa on regressiomalleissa käytettävien muuttujien lisäksi TTP-TUHAT ja KOKO -rivit. TTP-TUHAT kertoo yritysten maksamat tilintarkastuspalkkiot tuhansissa euroissa. KOKO kertoo yritysten taseen loppusumman miljoonissa euroissa. Näiden avulla havainnollistetaan aineistossa olevien yritysten kokoluokkaa ja tilintarkastuspalkkioiden absoluuttista suuruutta. Tarkastelun perusteella huomataan aineistossa olevan joitakin kooltaan ja tilintarkastuspalkkioltaan verrattain suuria yrityksiä. Huomataan, että maksimiarvot ovat näissä kaukana keskiarvosta ja mediaanista. Tämän vuoksi näistä muuttujista on otettu esikuvatutkimuksen tapaan luonnollinen logaritmi, joka ta-soittaa äärihavaintojen vaikutusta (Frag & Elias 2011).

Taulukko 2. Muuttujien tunnusluvut. (n = 100)

Muuttuja	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
TTP-TUHAT	850,27	208,50	3187,10	22,50	31300,00
KOKO	1929,05	305,67	5344,63	7,87	44901,00
Log(Palkkio)	12,37	12,28	1,41	10,02	17,26
LOJTASO	3,68	4,00	0,47	3,00	4,00
LOJAALIUS	0,68	1,00	0,47	0,00	1,00
TAPPIO	0,20	0,00	0,40	0,00	1,00
KOKO (LN)	5,77	5,72	2,01	2,06	10,71
KASVU	0,27	0,12	0,91	-0,82	5,13
VIERAS	0,57	0,55	0,26	0,15	2,54
BIG4	0,95	1,00	0,22	0,00	1,00
SUHTPALK	0,00	0,02	0,61	-1,91	1,55

6.2. Regressioanalyysien tulokset

Taulukossa 3 on esitetty lineaarisen regressiomallin tulokset. Mallilla selvitettiin suomalaisten pörssiyhtiöiden tilintarkastuspalkkioon vaikuttavia tekijöitä. Selitettävänä muuttujana oli tilintarkastuspalkkion suuruus. Tilastollisesti merkitsevät t-arvot ovat korostettu ja merkitty taulukkoon, taulukon alla olevien selitysten mukaisesti. P-arvojen luokittelu on tehty Metsämuurosen (2009) mukaisesti.

Lineaarisen regressiomallin selitysasteeksi (R^2) saatiin 0,8095 (80,95%) ja korjatuksi selitysasteeksi (adjusted R^2) 0,7905 (79,05%). Selittävät muuttujat kertovat tässä mallissa noin 80% tilintarkastuspalkkion muodostumisesta. Selitysasteet ovat hyvin vertailukelpoisia aikaisempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin (Simunic: 1980; Huang ym. 2009) ja esikuvatutkimukseen verrattuna (Farag & Elias: 2011). Mallin F-arvo 42,50 on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0,0001$), joka kertoo myös hyvästä muuttujien selityskyvystä. Liitteessä 1 on esitetty mallin residuaalien jakauma. Jakauma on hieman oikealle kallistunut, mutta noudattelee olennaisesti normaalijakaumaa, joka on yksi lineaarisen regressiomallin oletuksista. Liitteessä 3 on tarkasteltu muuttujien välisiä korrelaatioita. Tilintarkastuspalkkion kanssa korreloivat voimakkaimmin yrityksen koko ja tytäryhtiöiden määrä. Muuten korrelaatiot selitettävään muuttujaan nähden ovat heikompia. Selittävien muuttujien väliset korrelaatiot ovat pääosin heikkoja. Vahvimmat yhteydet löytyvät yrityksen koon ja tytäryhtiöiden määrän (0,581) ja pääoman tuottoasteen sekä positiivisesta / negatiivisesta tuloksesta indikoivan muuttujan välillä (-0,654). Nämä korrelaatiot ja niiden suunnat ovat hyvin loogisia. Peilaten luvussa viisi käsiteltyihin lineaarisen regressioanalyysin oletuksiin, tutkimuksen regressiomalli voidaan tulkita luotettavaksi. Muuttujien väliset korrelaatiot eivät indikoiviksi multikollinearisuudesta. Regressiomalli on käyttökelpoinen, eikä havaittu rajoitteita tutkimuksen etenemiselle.

Tilintarkastuspalkkioiden muodostumista käsitelleen mallin tuloksissa on löydettävissä samankaltaisuuksia Faragin ja Eliaksen (2011) tuloksien kanssa. Merkittävimpänä selitettävänä tekijänä tilintarkastuspalkkioille oli yrityksen koko (muuttuja KOKO (LN)), joka oli tilastollisesti merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla. Tämä tulos oli hyvin odotusten mukainen aiempien tilintarkastuspalkkiotutkimuksien kanssa (Simunic 1980; Hay ym. 2006; Hay 2013). Yrityksen kokoa oli pidetty monesti merkittävimpänä tilintarkastuspalkkioon vaikuttavana tekijänä. Se tuli esille myös suomalaisessa aineistossa.

Taulukko 3. Lineaarinen regressiomalli tilintarkastuspalkkion muodostumisesta.

Muuttuja	Regressiokerroin	Keskivirhe	T-arvo	P-arvo
Vakiotermi	7,59	0,42	17,98***	<0,0001
KOKO (LN)	0,57	0,04	13,46***	<0,0001
VAIHTO	0,87	0,50	1,77	0,0809
SAAMISET	2,39	0,69	3,45***	0,0008
VIERAS	0,24	0,29	0,82	0,4161
QR	0,08	0,09	0,84	0,4036
ROA	0,04	0,78	0,05	0,9628
VOITTO/TAPPIO	0,53	0,21	2,47*	0,0154
TYTÄRYHT.	0,01	0,00	3,37**	0,0011
BIG4	0,47	0,30	1,55	0,1245

*** Tilastollisesti merkitsevä tulos 0,1% merkitsevyystasolla. Erittäin merkitsevä tulos.

** Tilastollisesti merkitsevä tulos 1% merkitsevyystasolla. Merkitsevä tulos.

* Tilastollisesti merkitsevä tulos 5% merkitsevyystasolla. Melkein merkitsevä tulos.

Tilastollisesti merkitseviä tuloksia saatiin myyntisaamisten koon (muuttuja SAAMISET) suhteen, joka oli myös tilastollisesti merkitsevä 0,1% merkitsevyystasolla. Suurempi myyntisaamisten osuus taseesta vaikutti siis korottavasti tilintarkastuspalkkioihin. Regressiomalliin lisätty muuttuja, tytäryhtiöiden määrä (muuttuja TYTÄRYHT) oli merkitsevä 1% merkitsevyystasolla. Tytäryhtiöiden määrää oli käytetty yhtiön toimintojen monimutkaisuuden mittarina aiemmissa tutkimuksissa (Simunic 1980; Hay ym. 2006; Hay 2013). Se huomattiin merkitseväksi nyt myös suomalaisessa aineistossa. Myös yhtiön tilikauden tuloksen voitollisuuden/tappiollisuuden huomattiin selittävän tilintarkastuspalkkion muodostumista. Taulukossa 3 muuttuja VOITTO/TAPPIO oli tilastollisesti merkitsevä 5% merkitsevyystasolla.

Lähelle tilastollista merkitsevyyttä pääsivät tässä aineistossa myös vaihto-omaisuuden koko p-arvolla 0,0809 ja tilintarkastajan Big4 -status p-arvolla 0,1245. Näidenkin vaikutus tilintarkastuspalkkioon oli havaittu jo aikaisemmissa tutkimuksissa. Kokonaisuutena palkkiomallissa nähtävät riippuvuussuhteet olivat hyvin odotusten mukaisia. Tilintarkastuspalkkion suuruus selittyi myös suomalaisten pörssi-yhtiöiden keskuudessa samoilla tekijöillä kuin aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Mallin luotettavuutta rajoittavana tekijänä oli aineiston suhteellisen pieni havaintojen määrä, joten esimerkiksi yksittäiset äärihavainnot voivat vaikuttaa huomattavasti lopputuloksiin. Tämä on otettu huomioon

osassa muuttujia, ottamalla luvuista luonnollinen logaritmi Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksen tapaan. Sen avulla on saatu tasattua äärihavaintojen vaikutusta.

Lineaarisen regressiomallin pohjalta päästään toimikauden pituuden ja tilintarkastuspalkkioiden välisen yhteyden tutkimiseen. Linearisesta regressiomallista poimitaan selittymättä jäävä osa eli mallin residuaali. Tässä mallissa residuaali kertoo sen osan, jota selittävät muuttujat eivät pysty tilintarkastuspalkkioiden muodostumisesta selittämään. Jokaiselle havainnolle on tällä ajatuksella saatu suhteellinen tilintarkastuspalkkio (muuttuja SUHTPALK). Muuttuja kertoo, millainen suhteellinen tilintarkastuspalkkio yrityksellä on verrattuna muihin. Muuttuja muodostettiin SAS EG -tilasto-ohjelmassa lineaarisen regressiomallin tuloksien pohjalta. Suhteellisen tilintarkastuspalkkion muuttujaa verrataan lojaaliusmuuttujan kanssa logistisessa regressiomallissa. Taulukossa 1 on esitetty myös SUHTPALK muuttujan tunnusluvut. Liitteessä 2 on havainnollistettu muuttujan jakaumaa pisteparvikuvion avulla. Muuttujan keskiarvo on nolla, sillä yhdistettäessä suhteelliset arvot koko yritysjoukossa keskiarvoksi luonnollisesti muodostuu nolla. Havainnot asettuvat suureksi osaksi kertoimien 1 ja -1 välille. Näiden ulkopuolella on vain muutama havainto. Taulukosta ja liitteestä huomataan, että suhteellisissa tilintarkastuspalkkioissa on eroja yrityksiä välillä. Osa yrityksistä maksaa lineaarisen mallin muuttujat huomioiden korkeampia suhteellisia palkkioita. Syitä palkkioiden eroihin voi olla monia. Näitä on käsitelty tarkemmin luvussa 2.

Liitteessä 4 on esitetty Pearsonin korrelaatiokertoimet logistisen regressiomallin muuttujien välillä. Huomataan, että muuttujat LOJAALIUS ja LOJTASO korreloivat täysin (korrelaatiokerroin 1). Tämä selittyy sillä, että muuttujat saivat täysin samoja arvoja. Näiden muuttujien välinen yhteys on käyty läpi jo taulukkojen 1 ja 2 tulkinnassa. Korrelaatioiden tarkastelun pääasiallinen tarkoitus oli tarkastella multikollineaarisuuden esiintymistä. Huomataan, että muuttujien välillä ei ole erityisen vahvoja korrelaatioita. Korrelaatiokertoimet vaihtelevat -0,26 ja 0,43 välillä, joten tämän perusteella multikollineaarisuutta ei ole havaittavissa. Tämä oli yksi oletus logistisen regressiomallin käytettävyydestä (Metsämuuronen 2009: 744–745).

Logistisen regressiomallin selitysasteet jäivät alhaisiksi. Mallin selitysaste R^2 oli 0,0773 (7,7%). Selittävien muuttujien määrään suhteutettu suhteellinen selitysaste max-rescaled R^2 sai arvon 0,1082 (10,82%). Farag ja Elias (2011) saivat vastaavassa mallissa selitysasteeksi 32,8%. Tällä aineistolla ei päästy vastaavaan tulokseen. Logistisen regressiomallin laatua voidaan arvioida myös -2log-likelihood tunnusluvulla. Tunnusluku kertoo, miten hyvin regressiomalli ennustaa todellisuutta. Tunnuslukua tulkitaan vertaamalla -2LL-

arvoa, jossa on otettu huomioon pelkkä vakiotermin sellaiseen -2LL arvoon, joka huomioi tutkimuksen muuttujat. Jos muuttujat huomioiva -2LL luku on pienempi kuin pelkän vakiotermin sisältävä malli, ovat muuttujat lisänneet mallin selityskykyä (Metsämuuronen 2009: 750–751). Tässä mallissa -2LL arvo pelkkä vakiotermin huomioiden oli 125,374 ja muuttujat mukaan ottaen 117,330. Muuttujat toivat regressiomalliin jotain arvoa, mutta eivät merkittävästi.

Taulukko 4. Logistinen regressioanalyysi toimikauden pituuden tutkimisessa.

Muuttuja	Regressiokerroin	P-arvo
Vakiotermi	1,145	0,3080
SUHTPALK	-0,261	0,4961
KOKO (LN)	0,060	0,6355
KASVU	-0,046	0,8574
VIERAS	-2,356	0,1175
TAPPIO	0,040	0,9084
BIG4	-0,698	0,1505

*** Tilastollisesti merkitsevä tulos 0,1% merkitsevyystasolla. Erittäin merkitsevä tulos.

** Tilastollisesti merkitsevä tulos 1% merkitsevyystasolla. Merkitsevä tulos.

* Tilastollisesti merkitsevä tulos 5% merkitsevyystasolla. Melkein merkitsevä tulos.

Taulukossa 4 on esitetty logistisen regressioanalyysin tulokset. Yksikään selittävästä muuttujasta ei saanut tilastollisesti merkitseviä arvoja. Suhteellista tilintarkastuspalkkiota kuvannut muuttuja SUHTPALK oli tämän tutkimuksen erityisenä huomiona. Sen regressiokerroin oli -0,2606. Se oli oletuksen mukaisesti negatiivinen suhteessa selitettävään muuttujaan. Suhteellisten palkkioiden noustessa toimikauden pituus lyhenisi. Tulos ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä p-arvon ollessa 0,4961, joten tilastollisesti sen avulla ei voida selittää tilintarkastajan toimikauden pituutta. Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa vastaava muuttuja sai regressiokertoimeksi -0,300, mutta arvo oli tilastollisesti merkitsevä p-arvolla 0,023.

Muutkaan selittävät muuttujat eivät saaneet tilastollisesti merkitseviä p-arvoja. Lähimpänä tilastollista merkitsevyyttä olivat vieraan pääoman suhteellinen osuus (muuttuja VIERAS) p-arvolla 0,1175 ja tilintarkastajan kuuluminen Big4-yhteisöihin (muuttuja BIG4) p-arvolla 0,1505. Suomalaisista pörssiyrityksistä koostuneessa aineistossa Faragin

ja Eliaksen (2011) luoma malli ei kyennyt selittämään tilintarkastajan toimikauden pituuteen vaikuttavia tekijöitä. Suhteellisilla tilintarkastuspalkkiolla ja toimikauden pituudella ei havaittu tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tulokset erosivat esikuvatutkimuksesta. Syitä saatuihin tuloksiin ja tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan kappaleessa 6.4. ja koko tutkielman yhteenvedossa.

6.3. Lisätutkimus tilintarkastuspalkkion korotuksien vaikutuksista

Lisätutkimuksen ideana oli selvittää, vaikuttavatko korotukset tilintarkastuspalkkiossa enemmän jo aikaisemmin korkeampia palkkioita maksaneiden asiakkaiden toimikauden pituuteen kuin alempia palkkioita maksaneisiin. Kinney ja Libby (2002) esittivät, että selittymätön osa palkkiosta voisi ennustaa tilintarkastuksen tuottamaa tuottoa tilintarkastajalle. Selittymättömällä osalla tarkoitettiin sitä osuutta, jota ei voida selittää esimerkiksi yrityksen koolla, toimintojen monimutkaisuudella tai liiketoiminnan voitollisuudella. ”Normaalin” tason ylittävät palkkiot loisivat tilintarkastajalle syyn pysyä yhtiön tilintarkastajana jatkossakin, alemmat palkkiot eivät. Farag ja Elias (2011) loivat tämän pohjalta ajatuksen, että toimikauden pituus vaihtelisi sen mukaan maksaako asiakas yli vai alle normaalin mukaisia suhteellisia palkkioita.

Edellä kuvatulla idealla tutkittiin toista hypoteesia. Analyysi toteutettiin käyttämällä Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimusmenetelmää. Käytössä oli sama logistinen regressiomalli kuin aiemmassakin analyysissä. Muuttuvana tekijänä oli käytetty aineisto. Alkuperäinen aineisto ($n = 100$) jaettiin kahteen osaan suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden perusteella. Havainnot jaettiin lineaarisesta regressiomallista saatujen suhteellisten palkkioiden perusteella. Ryhmät jaettiin positiivisten (>0) ja negatiivisten (<0) suhteellisten palkkioiden ryhmiin. Yritykset, joiden suhteellinen palkkio sai positiivisen arvon, muodostivat ensimmäisen ryhmän. Negatiivisen arvon saaneet muodostivat toisen ryhmän. Aineiston koostuessa 100 havainnosta jakamisen jälkeen ryhmistä tuli havaintomääriltään varsin pienet. Ryhmistä syntyi melko samankokoiset, positiivisten ryhmään tuli 52 havaintoa ja negatiivisten 48. Liite 2 havainnollistaa myös suhteellisten palkkioiden jakaumaa.

Regressiomallien selitysasteet olivat matalia. Aikaisemman logistisen regressioanalyysin perusteella tämä oli odotusten mukaista. Selitysasteet positiivisten palkkioiden mallissa olivat $R^2 = 0,03$ ja muuttujien määrään suhteutettu selitysaste $R^2 = 0,05$ (max-rescaled R^2). Arvioitaessa $-2LL$ tunnuslukua huomataan, että selittävät muuttujat toivat malliin

hyvin vähän selityskykyä. Negatiivisten palkkioiden mallissa selitysasteet olivat hieman korkeammat $R^2 = 0,20$ ja suhteutettu $R^2 = 0,28$. -2LL -Tunnusluvun perusteella selittävät muuttujat kykenivät hieman paremmin selittämään toimikauden pituutta kuin positiivisten palkkioiden mallissa.

Taulukoissa 5 ja 6 on esitetty logistisen regressioanalyysin tulokset positiivisten ja negatiivisten suhteellisten palkkioiden mukaan jaetuille ryhmille. Kummassakaan ryhmässä ei saatu tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Taulukossa 5 regressiokerroin positiivisille suhteellisille tilintarkastuspalkkioille (muuttuja SUHTPALK) oli 0,56 jonka p-arvo oli 0,6342. Taulukossa 6 negatiivisille suhteellisille palkkioille (muuttuja SUHTPALK) regressiokerroin oli -0,14, jonka p-arvo oli 0,8529. Regressiokertoimia arvioidessa negatiivisille suhteellisille palkkioille kerroin oli hieman negatiivinen ja positiivisille positiivinen. Verrattaessa näitä Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimukseen, ne eivät anna tukea tehdyille hypoteesille. Tutkimuksen p-arvot eivät myöskään anna viitteitä tilastollisesta merkitsevyydestä. Muidenkaan selittävien muuttujien arvot eivät olleet kummassakaan joukossa tilastollisesti merkitseviä.

Taulukko 5. Positiiviset suhteelliset palkkiot. (n = 52)

Muuttuja	Regressiokerroin	P-arvo
Vakiotermi	-5,35	0,9848
SUHTPALK	0,56	0,6342
KOKO (LN)	0,26	0,2172
KASVU	0,09	0,7591
VIERAS	-4,64	0,1030
BIG4	-6,96	0,9802
TAPPIO	-0,22	0,6796
R²	0,03	
Suhteutettu R²	0,05	
-2LL vain vakiotermi	56,07	
-2LL muuttujat huomioiden	54,55	

Taulukko 6. Negatiiviset suhteelliset palkkiot. (n = 48)

Muuttuja	Regressiokerroin	P-arvo
Vakiotermi	1,63	0,4029
SUHTPALK	-0,14	0,8529
KOKO (LN)	-0,12	0,5319
KASVU	-0,01	0,9878
VIERAS	-0,66	0,7932
TAPPIO	0,43	0,4368
BIG4	-0,17	0,8139
R²	0,20	
Suhteutettu R²	0,28	
-2LL vain vakiotermi	68,27	
-2LL muuttujat huomioiden	56,54	

Regressiomallit eivät siis kyenneet selittämään kovinkaan hyvin toimikauden pituuden muutoksia. Toimikauden pituuden muutoksia testattiin vielä yhden muuttujan mallilla, jossa kaikki kontrolloivat muuttujat jätettiin pois. Havaintojen määrän jäätyä pieneksi muuttujien määrään nähden, kokeiltiin tutkimusasetelmaa mahdollisimman yksinkertais-
tetulla mallilla. Tämäkään ei antanut tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Regressiokertoimet olivat hieman suurempia, kuin kontrolloivat muuttujat sisältäneissä malleissa, mutta olennaisia havaintoja ei saatu. Positiivisten palkkioiden osalta SUHTPALK regressiokerroin oli 0,82 (taulukko 5: 0,56). Negatiivisten palkkioiden osalta vastaavat luvut olivat -0,25 (taulukko 6: -0,14). Kokonaisuudessaan suhteellisten positiivisten ja suhteellisten negatiivisten tilintarkastuspalkkioiden tutkiminen ei antanut tässä yritysjoukossa merkittäviä havaintoja. Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa havaittiin selkeä riippuvuus positiivisten suhteellisten palkkioiden ryhmässä. Siinä tilintarkastuspalkkion ja toimikauden pituuden välillä oli negatiivinen riippuvuussuhde. Suhteellisesti korkeampia palkkioita maksaneiden yritysten ryhmässä regressiokerroin oli negatiivinen. Tästä pääteltiin, että korotukset palkkioissa vaikuttivat negatiivisesti toimikauden pituuteen. Tällaista riippuvuussuhdetta ei esiintynyt suomalaisten pörssiyritysten joukossa.

6.4. Tutkimustuloksien yhteenveto ja analysointi

Empiirisessä tutkimuksessa lähdettiin tutkimaan kahta hypoteesia. Hypoteesit olivat johdettu Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksesta, ja niitä testattiin nyt uudella aineistolla ja

uutena ajanjaksona. Tutkimuksen toteutus oli hyvin samanlainen esikuvatutkimuksen kanssa, lukuun ottamatta joitain aineiston saatavuudessa olleita rajoituksia. Käytetyn datan uskotaan olleen luotettavaa, sillä se kerättiin laajalti käytetyistä tietokannoista (Orbis ja Voitto+) sekä suoraan yritysten tilinpäätöksistä. Lisäksi tutkija vertasi pistokoeluonteisesti lukuja ja tietoja tietokannoista yhtiöiden virallisille raporteille. Tietokantojen luvut vastasivat poikkeuksetta tilinpäätöksien lukuja. Suomalaisten pörssiyritysten tiedoista koostetun aineiston voitiin olettaa olevan asianmukainen ja kuvaavan haluttua yritysjoukkoa luotettavasti.

Tilintarkastuspalkkioiden muodostumista kuvannut lineaarinen regressiomalli antoi tilastollisesti merkitseviä tuloksia, ja ne olivat odotusten mukaisia. Mallin tulokset olivat Faragin ja Eliaksen (2011) esikuvatutkimuksen kaltaisia ja myös mallin selitysaste oli korkea. Malliin lisätyistä muuttujista tytäryhtiöiden määrä sai tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Aikaisempiin tutkimuksiin peilaten se käyttäytyi mallissa odotetulla tavalla. Tilintarkastuspalkkio muodostui suomalaisessa ympäristössä samankaltaisesti kuin kansainvälisissä tutkimuksissa (Simunic 1980; Hay ym. 2006; Hay 2013). Kolme aikaisemmissa tutkimuksissa havaittua merkittävintä tekijää, yrityksen koko, toimintojen monimutkaisuus ja riskisien erien suhteellinen määrä, havaittiin merkityksellisiksi myös tässä tutkimuksessa. Tämä muodosti hyvän pohjan toimikauden pituuden ja suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden tutkimiselle.

Tilintarkastajien vaihdoksista koostettu aineisto jäi hieman odotuksia suppeammaksi, sillä yrityksistä yksikään ei ollut vaihtanut tilintarkastajaansa enempää kuin kerran. Tämä rajoitti tutkimuksen laajuutta, mutta ei asettanut estettä tutkimuksen toteuttamiselle. Toimikauden pituutta tutkittiin tämän vuoksi logistisella regressiomallilla, joka jakoi yritykset tilintarkastajansa vaihtaneisiin ja saman tilintarkastajan tarkastamana pysyneisiin yrityksiin. Tämä oli ajatuksena myös Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa. Edellä mainitusta syystä johtuen vaihdoksien määrän vaikutusta suhteellisiin tilintarkastuspalkkioihin ei päästy tutkimaan. Regressiomalleja muokattiin hieman esikuvatutkimuksesta. Syynä oli osittain puutteet datan saatavuudessa, jonka vuoksi muuttujia jouduttiin jättämään pois. Regressiomalleihin myös lisättiin muuttujia aikaisempiin tilintarkastuspalkkiotutkimuksiin perustuen. Linearisessa regressiomallissa tämä onnistui varsin hyvin.

Suhteellista tilintarkastuspalkkiota kuvannut muuttuja SUHTPALK (eng. Abnormal audit fees) ei ole absoluuttisen oikea ja tarkka määritelmä palkkioille. Esimerkiksi Krauß, Pronobis ja Zülch (2014) pohtivat miksi suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden malli si-

sältää arvionvaraisuutta. He tutkivat suhteellisen tilintarkastuspalkkion vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Suhteellista palkkiota kuvattiin vastaavalla tavalla, kuin tässä tutkimuksessa. Suhteellisen palkkion malli ei välttämättä onnistu kuvaamaan asiakkaan riskisyyttä oikealla tavalla. Tässä tutkimuksessa asiakkaan riskisyyttä kuvasivat esimerkiksi asiakkaan liiketoiminnan voitollisuus sekä vaihto-omaisuuden, myyntisaamisten ja vieraan pääoman osuus taseesta. Tilintarkastusyhteisölle koituvaa riskiä voivat aiheuttaa muutkin tekijät. Nämä luonnollisesti vaikuttavat palkkion suuruuteen. Myös asiakkaan tilintarkastusyhteisölle maksamat muut palkkiot (non-audit fees) voivat vaikuttaa lakisääteisen tilintarkastuspalkkion tasoon. Suhteellisen palkkion muuttujan arvioinnissa tulee siis ottaa huomioon muun muassa näitä asioita ja suhtautua tuloksiin enemmän suuntaa antavina, kuin absoluuttisesti oikeina arvoina.

Logistisilla regressioanalyyseilla ei saatu tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Tulokset erosivat esikuvatutkimuksesta ja mallien selitysasteet jäivät alhaisiksi. Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimuksessa huomattiin, että suhteellisesti alemmat tilintarkastuspalkkiot johtivat pidempiin toimikausiin. Regressiokertoimet olivat suomalaisessa aineistossa samansuuntaisia, mutta arvot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Tutkimusmenetelmät ja mallit noudattelivat hyvin tarkasti esikuvatutkimusta. Ainoana poikkeuksena oli going concern-mukautukseen viittaavan muuttujan jääminen pois. Tämän ei pitäisi vaikuttaa merkittävästi mallista saatuihin tuloksiin. Logistisille regressiomalleille haastavana tekijänä oli mahdollisesti aineiston suhteellisen pieni havaintojen määrä. Metsämuurosen (2009) mukaan tämän ei kuitenkaan pitäisi olla merkittävä rajoittava tekijä. Havaintoja tulisi olla kohtuullinen määrä muuttujien määrään nähden, mutta tarkkoja lukumääriä ei voida määritellä. Liian pienessä aineistossa ongelmaksi voi tulla ylimallittuminen. Selitysaste nousee liian korkeaksi, kun jokaiselle havainnolle löytyy oma selittävä muuttuja (Metsämuuronen 2009: 744–745). Logististen regressiomallien selitysasteita tarkastelemalla edellä mainittu ei noussut tämän tutkimuksen ongelmaksi.

Tutkimuksen ensimmäinen hypoteesi oli, ”Suhteellisesti pienempiä tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset pysyvät pidempään saman tilintarkastusyhteisön asiakkaana”. Tämä hypoteesi hylättiin taulukossa 4 olevien tuloksien perusteella. Suomalaisista pörs-siyrityksistä koostuneessa aineistossa tilintarkastajan toimikauden pituutta ei pystytty selittämään tilintarkastuspalkkioiden suhteellisella suuruudella. Toinen hypoteesi oli, ”Korotukset tilintarkastuspalkkioissa, vaikuttavat voimakkaammin toimikauden pituuteen suhteellisesti korkeampia palkkioita maksavien kuin suhteellisesti matalampia palkkioita maksavien yrityksiä joukossa”. Tähän hypoteesiin liittyvän tutkimuksen tulokset olivat

taulukoissa 5 ja 6. Myöskään tämä hypoteesi ei saanut vahvistusta, joten se hylättiin ja nollahypoteesi jäi voimaan.

Laajemmassa yritysjoukossa toteutettu Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimus paljasti, että suhteellisilla palkkioilla oli vaikutus toimikauden pituuteen. Tutkimuksen perusteella tilintarkastajien tulisi kiinnittää huomiota hinnoitteluunsa pohtiessaan toimeksiannon jatkuvuutta. Tilintarkastajien seuratessa tilintarkastuspalkkioiden kehitystä olisi tärkeää myös tietää miten asiakkaat reagoivat palkkioissa tapahtuviin muutoksiin. Riski asiakkaan menettämislle voi kohota, jos asiakas maksaa jo ennen palkkion korottamista korkeita suhteellisia palkkioita. Alempia suhteellisia palkkioita maksavat eivät suhtautuneet korotuksiin niin negatiivisesti. Tämän perusteella tilintarkastajien olisi hyvä olla tietoisia, missä suhteessa heidän palkkionsa ovat kilpailijoihinsa nähden. Tällä voitaisiin ennakoida ja suunnitella palkkioiden kehittämistä toimeksiannon aikana. Suomalaisten pörs-siyhtiöiden joukossa samanlaisia päätelmiä ei kuitenkaan voida tehdä. Tutkimus ei antanut viitteitä tilintarkastuspalkkioiden vaikutuksesta toimikauden pituuteen.

7. YHTEENVETO

Tutkielman keskeisenä kysymyksenä tarkasteltiin tilintarkastustoimeksiannon pituuden ja tilintarkastuspalkkion välistä suhdetta. Suhteellisesti alempien tilintarkastuspalkkioiden oletettiin johtavan pidempään toimeksiantosuhteeseen. Tutkimuksessa pyrittiin laajemminkin luomaan katsaus tilintarkastuspalkkion muodostumiseen, tilintarkastajien vaihtumisiin ja tilintarkastajien toimikausien pituuksiin. Empiirisessä osassa asioita tarkasteltiin suomalaisten pörssiyhtiöiden näkökulmasta. Teoriaosuudessa edellä mainittujen asioiden välille pyrittiin luomaan yhteyksiä ja muodostettiin viitekehys empiiriselle tutkimukselle.

Teoriaosuus alkoi tilintarkastuspalkkioon liittyvien tutkimuksien analysoinnilla. Luvussa 2 selvitettiin esimerkiksi tilintarkastuspalkkioiden muodostumista, palkkioita ohjaavaa sääntelyä ja tilintarkastajien (tilintarkastusyhteisöjen) käyttämiä hinnoittelustrategioita. Tällä osiolla luotiin ennakkokäsitys tilintarkastuspalkkiosta ja niiden muodostumisesta erilaisissa ympäristöissä ja olosuhteissa. Huomattiin, että aikaisemmassa tutkimuksessa tilintarkastuspalkkion vaikuttavina tekijöinä oli huomattu kolme lähes aina merkittävää muuttujaa. Nämä olivat yrityksen koko, toimintojen monimutkaisuus ja riskisien erien määrä tilinpäätöksessä. Tätä tietoa hyödynnettiin myös tutkimuksen empiirisessä osassa.

Kolmannessa luvussa selvitettiin syitä tilintarkastajien vaihtumisille. Toimikauden pituuden ollessa tutkimuksen toinen keskeinen osa, oli oleellista selvittää tekijät, jotka laukaisevat toimikauden päättymisen. Tilintarkastajan vaihtumisen syitä tarkasteltiin sekä tilintarkastajan että asiakkaan näkökulmasta. Keskeisenä huomiona oli, että tilintarkastuspalkkion vaikutus vaihtamishalukkuuteen havaittiin suuremmaksi tilintarkastusasiakkaalle kuin tilintarkastajalle (Ettredge ym. 2007). Tutkimuksen empiirisessä osassa ei eroteltu kumman osapuolen aloitteesta tilintarkastajan vaihtuminen oli tapahtunut. Havaintojen määrän oltua suhteellisen pieni se ei regressiomallin oletuksien kannalta olisi ollut järkevää. Tämä voisi olla mielenkiintoinen aihe uudelle tutkimukselle ja se antaisi tarkempaa informaatiota aiheesta.

Tilintarkastajan toimikauden pituutta käsiteltiin neljännessä luvussa. Tilintarkastajien laakisääteinen vaihtaminen eli rotaatio on ollut merkittävä aihe tilintarkastusalalla viime aikoina. Luvussa huomioitiin viimeisimmät lakimuutokset rotaatioon liittyen ja tutkittiin aiheesta tehtyjä tutkimuksia. Uusin tilintarkastusyhteisöjen rotaatiota koskeva lainsäädä-

däntö koskee Suomessa 1.1.2017 alkaneita tilikausia (Torniainen 2016). Tämän tutkimuksen havaintoaineisto koostui tilikausien 2010–2016 tiedoista, joten lakimuutoksella ei ollut vaikutusta tässä tutkimuksessa. Tilintarkastuspalkkion vaikutuksista toimikauden pituuteen oli saatu tutkimuksissa tilastollisesti merkitseviä tuloksia (Frag & Elias 2011; Kallunki ym. 2007; Ettredge ym. 2007). Löydettiin myös tutkimuksia, joissa yhteyttä ei oltu havaittu (Hay ym. 2013; Johnstone & Bedard 2004). Näiden tuloksien pohjalta ja erityisesti esikuvatutkimuksen (Frag & Elias 2011) avulla muodostettiin hypoteesit empiiriseen tutkimukseen.

Viidennessä luvussa käytiin läpi tutkimuksen aineisto, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytetyt regressiomallit. Aineisto koostui suomalaisten pörssiyritysten tiedoista. Havainnot lopulliseen aineistoon saatiin 100. Aineistoa jouduttiin karsimaan melko paljon esimerkiksi puutteellisten tietojen, yritysten fuusioitumisten tai yritysostojen vuoksi ja yritysten konkurssien tai pörssilistalta poistumisien vuoksi. Ennakoajatus oli, että lopullisesta aineistosta olisi tullut hieman laajempi. Täydellisiä tietoja koko seitsemän vuoden ajanjaksolta ei ollut valitussa yritysjoukossa enempää saatavilla.

Tutkimusmenetelmät ja käytetyt regressiomallit mukailivat pienin korjauksin Faragin ja Eliaksen (2011) tutkimusta. Kuudennessa luvussa toteutettiin tilastolliset analyysit käyttäen SAS EG-ohjelmaa. Ensin toteutettiin suhteellisia tilintarkastuspalkkioita selittävä lineaarinen regressiomalli. Malli onnistui selittämään hyvin tilintarkastuspalkkioiden muodostumista ja oli odotusten mukainen. Logistinen regressiomalli, jossa tutkittiin toimikauden pituuteen vaikuttavia tekijöitä, ei saanut tilastollisesti merkitseviä arvoja. Aineiston jako suhteellisesti positiivisiin ja negatiivisiin palkkioihin ei myöskään antanut tukea tehdylle hypoteesille. Empiirisen tutkimuksen perusteella molemmat hypoteesit hylättiin. Kuudennen luvun lopulla pohdittiin syitä logistisen regressioanalyysin tuloksiin ja esitettiin mahdollisia selityksiä niiden eroavuudelle esikuvatutkimukseen nähden.

Kokonaisuutena tutkimus loi katsauksen suomalaisten pörssiyritysten tilintarkastuspalkkioiden muodostumisesta ja toimikauden pituuteen vaikuttavista seikoista. Tilintarkastuspalkkion muodostuminen noudatteli Suomessa samaa kaavaa kuin aikaisemmissa ulkomaisilla aineistoilla tehdyissä tutkimuksissa. Olennaisin johtopäätös tutkimuksesta oli, että suomalaisten pörssiyritysten maksamilla suhteellisilla tilintarkastuspalkkioilla ei voida selittää tilintarkastajan tekemän toimikauden pituutta. Voidaan olettaa, että suomalaisessa ympäristössä toimikausien pituuksiin vaikuttavat enemmän muut tekijät. Näiden tekijöiden arviointi vaatisi lisätutkimuksia, sillä tämän tutkimuksen muuttujissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä tekijöitä toimeksiannon pituuden suhteen.

Aikaisempiin tutkimustuloksiin perustuen voidaan arvioida tekijöitä, jotka saattaisivat vaikuttaa toimikausien pituuksiin myös Suomessa. Suhteet asiakkaiden johdon ja tilintarkastajien välillä voivat olla muodostuneet niin hyviksi, että palkkion ei koeta olevan olennainen osa toimeksiannon jatkuvuudelle. Tätä voisi tukea aineistossa tilintarkastajien vaihdoksien suhteellisen vähäinen kokonaismäärä. Beattie ja Fearnley (1995) huomasivat myös, että tilintarkastuspalkkio vaikutti vähemmän suuriin kuin pieniin yrityksiin. Erityisesti suurten yritysten joukossa muut tekijät, kuten suhteet päävastuullisen tilintarkastajan kanssa, tilintarkastusyhteisön maine ja rehellisyys sekä tilintarkastajien osaamisen taso koettiin merkittäviksi tekijöiksi hyvälle tilintarkastajalle. Vaihtamisesta syntyvät kustannukset ja siihen kuluva aika voivat osaltaan selittää halukkuutta jatkaa saman tilintarkastajan kanssa (Klemperer 1995). Suurilla yrityksillä tilintarkastus on laaja ja ympärivuotinen prosessi, joten tilintarkastajan vaihtaminen vaatii paljon perehdytystä ja aikaa suhteiden muodostamiselle. Muun muassa nämä asiat voivat muodostua tärkeämmiksi suuren yhtiön tilintarkastajan valinnassa kuin suhteellinen tilintarkastuspalkkio.

Teoriaosuudessa paneuduttiin tarkemmin toimikauden pituudesta tehtyihin aikaisempiin tutkimuksiin. Toimikauden pituuteen vaikuttavina tekijöinä oli havaittu ainakin yrityksen koko (Sinason ym. 2001; Tharir ym. 2006), liiketoiminnan kannattavuus, Big4-yhteisön tarkastama oleminen (Tharir ym. 2006) ja yrityksen toiminnan kasvuvauhti (Sinason ym. 2001). Näiden joukossa on varmasti syitä myös suomalaisten pörssiyritysten tilintarkastuksiin. Yksi keskeinen tekijä varmasti on yritysten koko. Tutkimuksen yritykset olivat kooltaan verrattain suuria, jolloin tilintarkastuspalkkion oli havaittu olevan pienempi tekijä tilintarkastajan valinnassa. Tulokset voisivatkin olla hyvin erilaisia, jos aineisto koostuisi esimerkiksi suomalaisista pienistä ja keskisuurista yrityksistä. Tämä voisi olla mielenkiintoinen tutkimusaihe jatkossa.

On syytä ottaa huomioon aineiston suhteellisen pieni havaintojen määrä ($n = 100$). Vaikuttavampia tuloksia voitaisiin saada suuremmassa yritysjoukossa, mutta tämä olisi aineistonkeruun kannalta suomalaisessa ympäristössä huomattavan haastavaa. Toimikauden pituuteen vaikuttavien tekijöiden tutkiminen suomalaisessa ympäristössä voisi toimia parhaiten kyselytutkimuksena. Voitaisiin haastatella sekä pörssiyrityksien johtoa että tilintarkastajia (tilintarkastusyhteisöjä). Yritysten määrän ollessa suhteellisen pieni voitaisiin kyselyllä saada yksityiskohtaisempia tietoja ja luoda parempi käsitys toimikausien pituuksiin vaikuttavista tekijöistä. Pro gradu -tutkielman tarkoituksiin tällaisen aineiston kerääminen voisi kuitenkin olla verrattain haastavaa. Vaikka tutkimuksessa esitetyt hypoteesit hylättiin, saatiin tutkielmalla uusia ajatuksia aiheeseen liittyen. Tutkimuksessa

on koottu yhteen tietoa tilintarkastuspalkkioista, tilintarkastajien vaihtumisista ja toimikauden pituudesta. Empiirinen tutkimus ei vahvistanut toimikauden pituuden ja tilintarkastuspalkkion yhteyttä suomalaisessa pörssiyhtiöiden joukossa. Mielenkiintoinen aihe olisi siis tutkia mitkä tekijät vaikuttavat näiden yritysten toimikausien pituuksiin. Tutkimuksen lopulla on esitetty ideoita aiheen tutkimiselle ja millä menetelmillä tutkiminen voisi olla tehokasta.

LÄHDELUETTELO

- Ball, Fiona, Jonathan Tyler & Peter Wells (2015). Is audit quality impacted by auditor relationships? *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 11:2, 166–181.
- Beattie, V. & S. Fearnley (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting and Business Research* 25:100, 227–239.
- Bedard, Jean C. & Karla M. Johnstone (2010). Audit Partner Tenure and Audit Planning and Pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 29:2, 45–70.
- Bell, Timothy B. Monika Causholli & Robert W. Knechel (2015). Audit Firm Tenure, Non-Audit Services, and Internal Assessments of Audit Quality. *Journal of Accounting Research* 53:3, 461–509.
- Calderon, Thomas G. & Emeka Ofobike (2007). Determinants of client-initiated and auditor-initiated auditor changes. *Managerial Auditing Journal* 23:1, 4–25.
- Cameran, Mara, Jere R. Francis, Antonio Marra & Angela Pettinicchio (2015). Are There Adverse Consequences of Mandatory Auditor Rotation? Evidence from the Italian Experience. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 34:1, 1–24.
- Carey, Peter & Roger Simnett (2006). Audit Partner Tenure and Audit Quality. *The Accounting Review* 81:3, 653–676.
- Dao, Mai, Suchismita Mishra & K. Raghunandan (2008). Auditor Tenure and Shareholder Ratification of the Auditor. *Accounting Horizons* 22:3, 297–314.
- DeAngelo, Linda Elizabeth (1981). Auditor Independence, ‘Low balling’, and Disclosure Regulation. *Journal of Accounting and Economics* 3, 113–127.
- DeFond, M. & J. Zhang (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics* 58: 2–3, 275–326.

- Ettredge, Michael & Robert Greenberg (1990). Determinants of Fee Cutting on Initial Audit Engagements. *Journal of Accounting Research* 28:1, 198–210.
- Ettredge, Michael L. Chan Li & Susan Scholz (2007). Audit fees and auditor dismissals in the Sarbanes-Oxley era. *Accounting Horizons* 21:4, 371–386.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 537/2014.
- Farag, Magdy & Rafik Elias (2011). Relative audit fees and client loyalty in the audit market. *Accounting research journal* 24:1, 79–93.
- Garcia-Blandon, Josep & Josep Ma. Argiles (2015). Audit firm tenure and independence: A comprehensive investigation of audit qualifications in Spain. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 24, 82–93.
- Geiger, Marshall A. & K. Raghunandan (2002). Auditor tenure and audit reporting failures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 21:1, 67–78.
- Griffin, Paul A. & David H. Lont (2011). Audit fees around dismissals and resignations: Additional evidence. *Journal of Contemporary Accounting & Economics* 7:2, 65–81.
- Hackenbrack, Karl E. & Chris E. Hogan (2005). Client retention and engagement-level pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 24:1, 7–20.
- Hay, David (2013). Further Evidence from Meta-analysis of Audit Fee Research. *International Journal of Auditing* 17:2, 162–176.
- Hay, David C. W. Robert Knechel & Norman Wong (2006). Audit Fees: A Meta-analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes*. *Contemporary Accounting Research* 23:1, 141–191.
- Huang, Hua-Wei, K. Raghunandan & Dasaratha Rama (2009). Audit Fees for Initial Audit Engagements Before and After SOX. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 28:1, 171–190.

- Johnson, Van E. Inder K. Khurana & Kenneth J. Reynolds (2002). Audit-Firm Tenure and the Quality of Financial Reports. *Contemporary Accounting Research* 19:4, 637–660.
- Johnstone, Karla M. & Jean C. Bedard (2004). Audit firm portfolio management decisions. *Journal of Accounting Research* 42:4, 659–690.
- Johnstone, Karla (2000). Client-Acceptance Decisions: Simultaneous Effects of Client Business Risk, Audit Risk, Auditor Business Risk, and Risk Adaptation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 19:1, 1–25.
- The International Federation of Accountants (2010). Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Helsinki: KHT-Media Oy. 1142 s. ISBN 972-952-218-072-8.
- Kallunki, Juha-Pekka, Petri Sahlström & Mikko Zerni (2007). Propensity to switch auditors and strictness of legal liability environment: the role of audit mispricing. *International Journal of Auditing* 11:3, 165–185.
- Kinney Jr, William R. & Robert Libby (2002). The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management: Discussion. *The Accounting Review* 77, 107–114.
- Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339.
- Klemperer, Paul (1995). Competition when consumers have switching costs: An overview with applications to industrial organization, macroeconomics, and international trade. *Review of Economic Studies* 62:4, 515–539.
- Krauß, Patrick, Paul Pronobis & Henning Zülch (2014). Abnormal audit fees and audit quality: initial evidence from the German audit market. *Journal of business economics* 85:1, 45–84.
- Krishnan, Jagan & Jayanthi Krishnan (1997). Litigation Risk and Auditor Resignations. *The Accounting Review* 72:4, 539–560.
- Kwon, Soo Young, Youngdeok Lim & Roger Simnett (2014). The Effect of Mandatory Audit Firm Rotation on Audit Quality and Audit Fees: Empirical

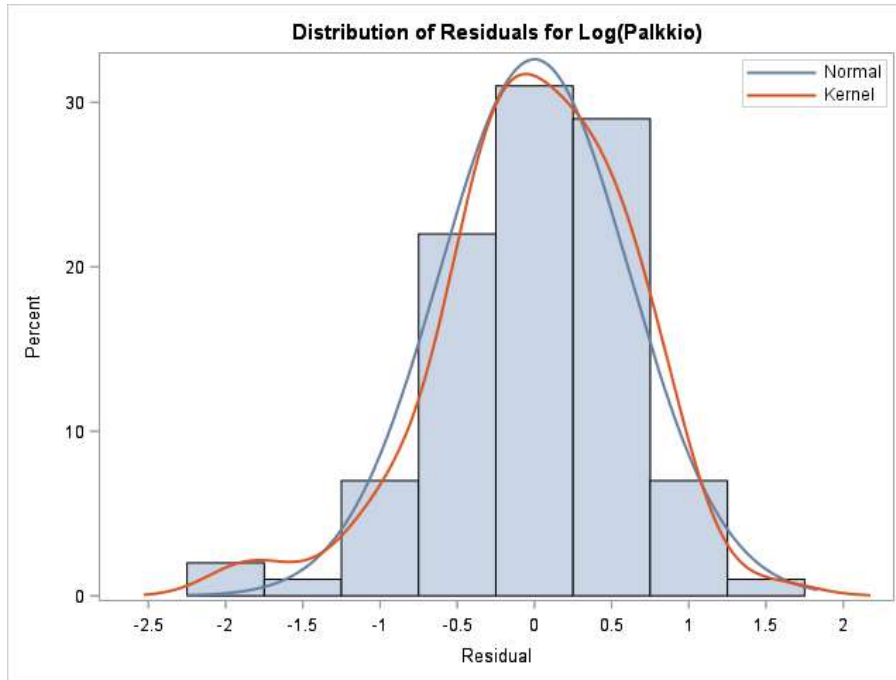
- Evidence from the Korean Audit Market. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 33:4, 167–195.
- Laux, Volker & D. Paul Newman (2010). Auditor Liability and Client Acceptance Decisions. *The Accounting Review* 85:1, 261–285.
- Lee, Ho-Young, Vivek Mande & Myungsoo Son (2009). Do Lengthy Auditor Tenure and the Provision of Non-Audit Services by the External Auditor Reduce Audit Report Lags? *International Journal of Auditing* 13:2, 87–104.
- Manry, David L. Theodore J. Mock & Jerry L. Turner (2008). Does Increased Audit Partner Tenure Reduce Audit Quality? *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 23:4, 553–572.
- Menon, Krishnagopal & David D. Williams (1999). Error Cost and Auditors Termination Decisions. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 14:2, 95–123.
- Metsämuuronen, Jari (2009). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 1632s. ISBN 978-952-5372-25-0.
- Nikkinen, Jussi & Petri Sahlström (2004). Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing? *International Journal of Auditing* 8:3, 253–262.
- Osakeyhtiölaki 624/2006.
- Poikonen, Esa (2014). Low balling suomalaisissa pörssiyhtiöissä. Pro gradu -tutkielma Vaasan yliopisto.
- Rama, Dasaratha V. & William J. Read (2006). Resignations by the Big 4 and the market for audit services. *Accounting Horizons* 20:2, 97–109.
- Simon, Daniel T. & Jere R. Francis (1988). The effects of auditor change on audit fees: tests of price cutting and price recovery. *The Accounting Review* 63:2, 255–269.
- Simunic, Dan A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research* 18:1, 161–190.

- Sinason, David H. Jefferson P. Jones & Sandra Waller Shelton (2001). An Investigation of Auditor and Client Tenure. *American Journal of Business* 16:2, 31–40.
- Tharir, Abu, Abdul Nasser, Emelin Abdul Wahid, Sharifah Nazatul, Faiza Syed, Mustapha Nazri & Mohammad Hudail (2006). Auditor-client relationship: the case of audit tenure and auditor switching in Malaysia. *Managerial Auditing Journal* 21:7, 724–737.
- Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.
- Torniainen, Tiina (2016). Tilintarkastuksen EU -reformin kansallinen toimeenpano loppusuoralla. *Balanssi* 3/2016 [siteerattu 5.11.2018]. Saatavana World Wide Webistä: <URL: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/content/download/27128/878083/version/1/file/Balanssi-lehti-03-2016.pdf>>.
- Walker, Paul L. & Jeffrey R. Casterella (2000). The Role of Auditee Profitability in Pricing New Audit Engagements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 19:1, 157–167.
- Xie, Zanchun, Chun Cai & Jianming Ye (2010). Abnormal Audit Fees and Audit Opinion – Further Evidence from China’s Capital Market. *China Journal of Accounting Research* 3:1, 51–70.

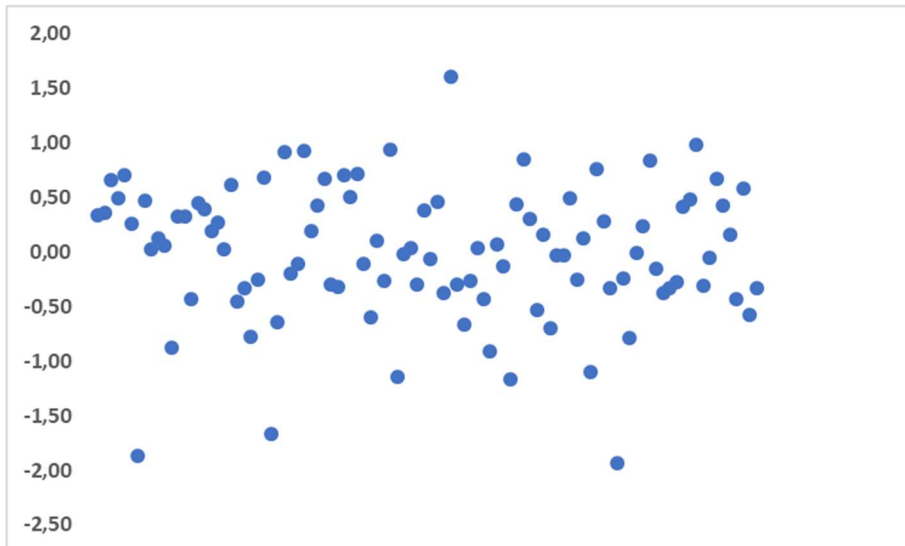

LIITTEET

Liite 1. Lineaarisen regressiomallin residuaalien jakauma.

Liite 2. Suhteellisten tilintarkastuspalkkioiden jakauma.

Liite 3. Pearsonin korrelaatiokertoimet lineaarisen regressiomallin muuttujille.

	Log(Palkkio)	KOKO (LN)	VAIHTO	SAAMISET	VIERAS	QR	ROA	VOITTO/TAPPIO	TYTÄRYHT.	BIG4
Log(Palkkio)	1,000	0,846	0,085	-0,110	0,030	-0,107	0,103	-0,021	0,609	0,201
KOKO (LN)	0,846	<,0001	0,399	0,278	0,765	0,289	0,309	0,836	<,0001	0,045
VAIHTO	<,0001	1,000	0,003	-0,327	-0,086	-0,118	0,230	-0,193	0,581	0,099
SAAMISET	0,085	0,003	1,000	0,001	0,397	0,241	0,021	0,054	<,0001	0,327
VIERAS	0,399	0,977	-0,005	0,963	0,255	0,379	0,089	0,034	-0,066	-0,028
QR	-0,110	-0,327	0,963	1,000	0,026	0,105	0,008	0,039	0,512	0,781
ROA	0,278	0,001	0,963	0,799	1,000	0,297	0,935	0,703	-0,180	0,135
VOITTO/TAPPIO	0,030	-0,086	0,115	0,026	1,000	-0,279	-0,446	0,340	0,073	0,179
TYTÄRYHT.	0,765	0,397	0,255	0,799	0,005	0,005	<,0001	0,001	0,890	0,457
BIG4	-0,107	-0,118	0,089	0,105	-0,279	1,000	0,159	-0,176	-0,187	-0,031
	0,289	0,241	0,379	0,297	0,005	0,159	0,115	0,081	0,063	0,760
	0,103	0,230	0,089	0,008	-0,446	0,159	1,000	-0,654	0,100	-0,046
	0,309	0,021	0,379	0,935	<,0001	0,115	-0,654	<,0001	0,323	0,647
	-0,021	-0,193	0,034	0,039	0,340	-0,176	1,000	1,000	-0,166	0,006
	0,836	0,054	0,734	0,703	0,001	0,081	<,0001	0,099	0,099	0,956
	0,609	0,581	-0,066	-0,180	-0,014	-0,187	0,100	-0,166	1,000	0,114
	<,0001	<,0001	0,512	0,073	0,890	0,063	0,323	0,099	0,099	0,257
	0,201	0,099	-0,028	0,135	0,075	-0,031	-0,046	0,006	0,114	1,000
	0,045	0,327	0,781	0,179	0,457	0,760	0,647	0,956	0,257	0,257

Liite 4. Pearsonin korrelaatiokertoimet logistisen regressiomallin muuttujille.

	LOJAALIUS	LOJTASO	SUHTPALK	KOKO (LN)	TAPPIO	KASVU	VIERAS	BIG4
LOJAALIUS	1,000	1,000	-0,063	0,096	-0,139	-0,023	-0,214	0,138
LOJTASO	<,0001	1,000	0,531	0,340	0,167	0,822	0,033	0,172
SUHTPALK	<,0001	1,000	1,000	0,340	0,167	0,822	0,033	0,172
KOKO (LN)	0,531	0,531	1,000	1,000	0,744	0,266	1,000	1,000
TAPPIO	0,167	0,167	0,744	0,744	1,000	-0,264	0,434	0,000
KASVU	-0,023	-0,023	0,112	-0,069	-0,264	1,000	<,0001	1,000
VIERAS	0,822	0,822	0,266	0,492	0,008	0,392	0,392	0,289
BIG4	0,138	0,138	0,000	0,099	0,000	-0,107	0,075	1,000
	0,172	0,172	1,000	0,327	1,000	0,289	0,457	0,457